

„Až sem přijde Adenauer, tak vy budete viset jako první!“, aneb ke specifickým trestného činu výtržnictví v socialistickém Československu

Milan Dobeš

*Katedra dějin státu a práva, Právnická fakulta, Masarykova univerzita
Kontaktní e-mail: milan.dobes@law.muni.cz*

“When Adenauer Comes Here, You’ll be the First to Hang!” or On the Specifics of the Crime of Rioting in Socialist Czechoslovakia

Abstract:

In this article, attention is paid to the examination of the criminal law provisions that regulated the punishment of riotous acts in socialist Czechoslovakia, with an emphasis on the application of the criminal offence of rioting by the District Court for Prague 1. In addition to the common cases of rioting, cases with political overtones and the possibility of abusing the crime of rioting against people who were inconvenient to the regime (dissidents) are also included. The first chapters generally address the legal regulation of riotous offences since the fifties. The fifties are also supplemented with contemporary cases. The article’s core consists of subsequent chapters focusing on the regulation of rioting according to § 202, codified in the Criminal Code of 1961. For a better understanding of the legal regulation at that time, there are cases from the then-practice, which were handled by the District Court for Prague 1. The following part pays attention to riotous acts that accompanied the opposition to the regime at that time, and the last subchapter points out the misuse of the crime of rioting and the distortion of its factual essence by the then-state against its opponents.

Keywords: rioting; crime; crimes which grossly disrupted civil coexistence; Czechoslovakia; socialism; abuse of criminal law against dissidents

Klíčová slova: výtržnictví; trestní právo; trestný čin; trestné činy hrubě narušující občanské soužití; Československo; socialismus; zneužívání trestního práva vůči disidentům

DOI: 10.14712/2464689X.2024.29

Financování: Tento výstup vznikl na Masarykově univerzitě v rámci projektu Proměny českého soudnictví ve dvacátém století (MUNI/A/1215/2022) podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2023.

Úvodem

Po převzetí moci komunisty v roce 1948 došlo v Československu v rámci tzv. právníké dvouletky k sjednocení právního řádu v českých zemích a na Slovensku a rekodifikaci práva, což mělo odrážet potřeby nového režimu. Zpočátku plnilo trestní právo roli prostředku k potlačení jakýchkoliv projevů opozice ve smyslu „zostřování třídního boje v době přechodu od kapitalismu k socialismu“ v souladu s prohlášeními J. V. Stalina.¹ K tomuto účelu byl také přijat nechvalně proslulý zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky, který byl v platnosti pouze necelé dva roky, když byl 1. srpna 1950 nahrazen trestním zákonem č. 86/1950 Sb., který opustil rakouskou právní kulturu a svým otevřeným třídním přístupem byl jasně ovlivněn sovětským právem.² Ze sovětského práva byly také převzaty principy, kterými se mělo trestní právo řídit. Šlo zejména o zásady socialistického demokratického (ochrana práv široké masy pracujících), proletářského internacionálního a socialistického vlastenectví³ (trestání jednání směřujících proti státům socialistické soustavy⁴) nebo v propojení pojetí trestního práva s principem tzv. socialistické zákonnosti (používání zákonů v souladu se zájmy pracujícího lidu⁵). Deklarován byl také nový účel trestání, kdy se do popředí měla dostat výchovná funkce trestního práva – výchova pachatelů k dodržování pravidel socialistického soužití.⁶

Trestný čin (TČ) byl popsán jako čin nebezpečný pro společnost, jehož znaky byly uvedeny v trestním zákoně. Materiálním znakem⁷ trestného činu se stala jeho „nebezpečnost“, jenž měla vyjadřovat způsobilost činu svou závažností poškodit významným způsobem zájmy společnosti.⁸ K prohloubení materiálního pojetí TČ došlo s přijetím trestního zákona v roce 1961, který výslovně stanovil, že „není trestným činem čin, který sice vykazuje znaky TČ, ale jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný“.⁹

Výtržnictví je trestný čin, který existuje ve většině právních systémů po celém světě. Nejinak tomu bylo i v socialistickém Československu. Skutkovou podstatu trestného činu výtržnictví však v původním trestním zákoně (TZ) z roku 1950 nenalezeme. Zavedena byla až v rámci novelizace v roce 1956 a následně pevně zakotvena coby § 202 trestního zákona roku 1961 v rámci hlavy páté mezi trestné činy hrubě narušující občanské soužití.

Výtržnictví mohlo být definováno jako jakýkoli akt, který narušoval veřejný pořádek nebo někoho pohoršoval, z čehož vyplývá, že se jednalo o skutkovou podstatu dosti vágně formulovanou a v případě existence politické potřeby snadno zneužitelnou. Do roku 1973

¹ KUKLÍK, J. Ideologicky podmíněné zásahy do právního řádu 1948–1960. In: *Dějiny československého práva: 1945–1989*. Praha: Auditorium, 2011, s. 252.

² *Tamtéž*, s. 111.

³ VYBÍRAL, B. *Základy československého socialistického trestního práva*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1959, s. 14.

⁴ DOLENSKÝ, A. – VYBÍRAL, B. (a kol.). *Dodatková skripta k učebnici Československé trestní právo z r. 1959 (stručný rozbor nového trestního zákona z r. 1961)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1962, s. 5–11.

⁵ KUKLÍK, c. d., s. 118.

⁶ ROLENC, O. – MÁLEK, A. *O socialistické spravedlnosti: (zásady našeho nového trestního práva)*. Edice přednášek pro osvětové besedy. Praha: Osvěta, 1952, s. 9.

⁷ EYSSELT, E. – TOCHÁČEK, A. – HLADIL, V. (eds.). *Československé trestní právo. Zprávy pro soudce z lidu*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1972, s. 6–7.

⁸ SOLNAŘ, V. *Systém československého trestního práva: základy trestní odpovědnosti*. Praha: Academia, 1972, s. 64–65.

⁹ TOLAR, J. *Trestní zákon, trestní řád a předpisy související*. Praha: Orbis, 1962, s. 17–19.

obsahovala problematicky znějící podmínku spáchání tohoto deliktu ze zjevné neúcty vůči společnosti, kterou často soudy vykládaly svévolně. Po zrušení této podmínky bylo však možno legálně používat trestný čin dle § 202 ještě šířeji. Tato široká definice umožnila státním orgánům rychle a efektivně reagovat i na jakoukoli formu protestu proti systému, a i někteří českoslovenští disidenti mohli být díky tomu snadno obviněni z výtržnictví, což představuje hlavní změnu stíhání sledovaného trestného činu z doby ze socialistické éry od stíhání výtržností dnes.

Cílem tohoto příspěvku je objasnit, jakým způsobem fungovala interpretace a zejména aplikace trestního práva, jejímž účelem měla být v socialistickém Československu ochrana občanského soužití a veřejného pořádku před nežádoucím jednáním klasifikovaným jako výtržnictví. K tomuto účelu byl proveden zejména vlastní archivní výzkum aplikace trestného činu výtržnictví Obvodním soudem pro Prahu 1, díky kterému je možné identifikovat, jakým způsobem byl trestný čin výtržnictví interpretován a aplikován v dobové soudní praxi. Na základě tohoto výzkumu a porovnání jeho výsledků s dobovými prameny je možné charakterizovat nejfrekventovanější formy spáchání výtržnictví a také jeho typické pachatele s důrazem na tehdejší ideologické vnímání sledovaných deliktů.

Tehdejší trestní právo mělo v prvé řadě chránit stát a společenské vztahy dělnické třídy. V rámci trestného činu výtržnictví docházelo pod rouškou boje za úctu vůči společnosti a poklidné socialistické soužití také k omezování svobody shromažďovacích, neboť pro tento delikt bylo možno stíhat účastníky veřejných shromáždění.

Soudy také dávaly důraz na osobní charakteristiku pachatele zejména co se týče jeho postojů k pravidlům soužití v socialistické společnosti a jeho postoj a smýšlení o tehdejší státní a společenském zřízení. Nejpřísněji pak měl být trestán takový pachatel, který se dopouštěl opakovaně obdobných deliktů a který dle tehdejšího pohledu vykazoval známky nesouhlasu s tehdejší politikou.

V tomto článku není věnována větší pozornost úpravě přestupků a provinění, protože je úzce zaměřen na trestný čin výtržnictví.

V článku jsou pro zachování autenticity ponechány některé expresivní výrazy z trestních spisů.¹⁰ Tyto výrazy zde jsou ponechány také proto, že na jejich základě soud vynášel rozsudek, kdy právě tyto výrazy byly pojmovým znakem daných případů a na jejichž základě byla určována tzv. hrubá neslušnost.

1. Právní úprava výtržnických jednání na začátku padesátých let

Každá moderní společnost chrání prostřednictvím (trestního) práva občanské soužití a veřejný pořádek, což jsou pojmy, které odrážejí zásady a normy, jež umožňují harmonické a řádné fungování společnosti. Tyto zásady typicky narušuje jednání označované jako

¹⁰ V rámci jeho přípravy byl proveden archivní výzkum v Archivu hlavního města Prahy, kde je dochován jeden ročník trestních spisů (konkrétně z roku 1955) Okresního (Lidového) soudu trestního pro Prahu a dále vždy jeden vzorový ročník trestních spisů Obvodního soudu pro Prahu 1 pro další 3 desetiletí (1963, 1972 a 1981). Tyto ročníky byly v archivu vybrány, aby byl v budoucnu umožněn výzkum soudní praxe alespoň jednoho roku z každého desetiletí. Ostatní ročníky trestních spisů prošly skartací. Z každého ročníku bylo pro potřeby tohoto příspěvku vybráno několik desítek případů, které byly dále analyzovány. Město Praha (a jeho centrum) bylo zvoleno záměrně jako místo s velkou koncentrací lidí, protože se jednalo o hlavní město tehdejšího československého státu, takže zde byl dán předpoklad pro výskyt také vyšší akumulace a různorodosti trestné činnosti. Všechna vlastní jména pachatelů, svědků nebo obětí trestných činů jsou v tomto článku z důvodu nutné anonymizace osobních údajů pozměněna.

výtržnické. Velký důraz na zabezpečení „klidného“ a „nerušeného“ soužití lidí byl kladen také v socialistickém Československu, kde trestnost takových jednání postihoval trestný čin výtržnictví. Právní úprava tohoto deliktu v období vlády komunistické strany prošla poměrně dlouhým a složitým vývojem.

Po únorovém převratu došlo v rámci tzv. právnícké dvouletky ke sjednocení československého právního řádu a kodifikaci jednotlivých právních odvětví do zákoníků, které měly také odrážet potřeby „nového režimu“. V tuto dobu také vznikl trestní zákon č. 86/1950 Sb. Tento kodex však trestný čin výtržnictví explicitně neupravoval. O pojmu „výtržnost“ se zmiňoval pouze v § 187 odst. 1, jenž zakotvoval trestný čin opilství. Podle tohoto ustanovení mohl být až na 6 měsíců zbaven svobody ten, kdo se (i z nedbalosti) opil, ač byl náchylný k výtržnostem (a také ten, kdo takovou osobu náchylnou k výtržnostem úmyslně opil).

Pro naplnění této skutkové podstaty bylo rozhodné, zda byl pachatel ve stavu podnapilosti náchylný k výtržnostem – což znamenalo, že se pachatel již v minulosti výtržnický projevil (nestačila pouhá náchylnost k pití alkoholu).¹¹ Ke spáchání trestného činu opilství v díkci tohoto zákona stačilo, že se opil člověk, jenž v minulosti pod vlivem alkoholu provedl nějakou výtržnost a už nebylo rozhodné, zda se v tomto novém případě opět dopustil nějaké výtržnosti.

Další skutková podstata, jenž měla za úkol mezi lety 1950 až 1956 potírat výtržnická jednání, byla definována v rámci trestného činu hrubé neslušnosti podle § 188 trestního zákona. Podle tohoto ustanovení hrozil trest odnětí svobody až na 1 rok tomu, kdo hrubou neslušností vzbudil veřejné pohoršení za okolností zvláště vyžadujících slušnosti a vážnosti a také ten, kdo vzbudil veřejné pohoršení tím, že hrubě zneuctil věc či místo, které byly určeny k náboženskému účelu. Hrubou neslušností se rozumělo jednání násilné povahy, jež se dotklo mravního cítění občanů.¹² Zároveň se uvádělo, že takové jednání mělo odporovat „mravním a společenským názorům lidově demokratické společnosti“.¹³

V popisované době se předpokládalo, že vyvolání veřejného pohoršení bude zpravidla považováno za přestupek, o kterém budou rozhodovat národní výbory,¹⁴ nikoliv soudy.

Druhovým objektem obou zmíněných činů byl pořádek ve věcech veřejných a socialistické soužití občanů.

Je důležité zmínit tyto dva trestné činy, protože obsahovaly pojmy „výtržnost“ a „hrubá neslušnost“, které byly následně zahrnuty do skutkových podstat trestných činů výtržnictví dle novelizace trestního zákona z roku 1956 i do trestního zákona z roku 1961, jak je v tomto příspěvku dále uvedeno.

S pojmy výtržnost a hrubá neslušnost pracuje v § 358 upravující trestný čin výtržnictví i dnešní trestní zákoník č. 40/2009 Sb., kde je jeho skutková podstata formulována v zásadě stejně, byť poněkud přesněji vymezená,¹⁵ problém tedy spočívá nikoli v samotné

¹¹ ROLENC, O. Jiné trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných. In: GLOGAR, R. (ed.). *Trestní zákon, komentář*. Praha: Orbis, 1958, s. 479.

¹² KAVČIAKOVÁ, J. *Trestný čin výtržnictví podle § 202 odst. 1 trestního zákona*. Rigorosní práce obhájená na Právnické fakultě (PF) University Karlovy (UK) v Praze v roce 1975, s. 4.

¹³ AXMAN, R. *Právně-historický vývoj výtržnictví*. Diplomová práce obhájená na Právnické fakultě (PrF) univerzity Jana Evangelisty Purkyně (UJEP) v Brně v roce 1984, s. 10.

¹⁴ ŠIMÁK, J. a kol. *Trestní zákon – komentář*. Praha: Orbis, 1953, s. 343.

¹⁵ V současném Trestním zákoníku je výtržnictví definováno následovně: (1) Kdo se dopustí veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném hrubé neslušnosti nebo výtržnosti zejména tím, že napadne jiného, hanobí hrob, historickou nebo kulturní památku, anebo hrubým způsobem ruší přípravu, průběh nebo zakončení organizovaného sportovního utkání, shromáždění nebo obřadu lidí, bude potrestán odnětím svobody až

existenci tohoto trestného činu, ale v jeho zneužívání jako nástroje kontroly nad společností a postihu nonkonformních občanů,¹⁶ takže je jasné, že některé z případů uvedených v tomto článku by byly trestné i v podle dnešní právní úpravy. Do tohoto příspěvku byly vybírány zejména případy zachycující specifickou atmosféru socialistické éry.

1.1 Pachatelé výtržnických trestných činů mezi lety 1950–1956

V roce 1955 bylo místním Okresním (Lidovým) soudem pro Prahu řešeno jen velmi malé množství trestných činů hrubé neslušnosti stíhaných dle § 188 trestního zákona. Jak byl tento čin v praxi aplikován, lze však i tak demonstrovat na případu 52letého Jakuba N., dosud netrestaného muže, který se hrubé neslušnosti dopustil tak, že v podniku Družba na Václavském náměstí v době konání (první) Spartakiády při příchodu severokorejských dívek hlasitě pronesl: „Co tu ještě chtějí, již mají mír a nás jen vyžírají, podívejte se, jak chodí obléknuty, ani naše děti tak nechodí!“ Podle soudu tímto výrokem naplnil skutkovou podstatu hrubé neslušnosti „štvavým projevem nejen proti korejským dětem, ale proti samotnému korejskému lidu, který povstal a hrdinně bojoval za mír na celém světě“.¹⁷ Slušnost a vážnost v této situaci byla dle odůvodnění rozsudku zvláště vyžadována právě z důvodu probíhající Spartakiády, která dle výroku soudu „byla událostí celostátního významu, sledovaná cizinou i našimi občany. Šlo o svátek celého národa. ... Celý její průběh byl demonstrací utužení družby národů, a tak se vyžadovalo po každém vzorné a ukázněné chování.“ Zároveň zde byla naplněna podmínka veřejnosti, protože k tomuto projevu došlo ve veřejnosti přístupném podniku Družba a toto jednání postřehlo více osob. Soud uložil tomuto muži trest odnětí svobody v trvání 2 měsíců s podmíněčným odkladem na 2 roky, kdy konstatoval, že jeho jednání pramenilo spíše „z neuvědomělosti než z nepřátelského cítění vůči korejskému lidu“ a také proto, že se jednalo o dělníka žijícího jinak řádný život pracujícího člověka s nadějí, že pohrůžka trestu postačí, aby si uvědomil protiprávnost svého jednání a aby u něj bylo dosaženo nápravy.¹⁸

Další případ, kdy soud konstatoval spáchání trestného činu hrubé neslušnosti, se týkal 31leté Karolíny M. V tomto případě se jednalo o jednočinný souběh s trestným činem opilství dle § 187, jehož příklady jsou uvedeny níže a také trestným činem pomluvy dle § 189 trestního zákona č. 86/1950 Sb. Tato žena se opila, ač věděla, že v opilosti má sklony k výtržnostem – jednalo se o recidivistku tohoto trestného činu – a v podroušeném stavu oslovila v pasáži Světozor u Václavského náměstí kolemjdoucího muže Vladislava K., „aby s ní šel za úplaty souložit“.¹⁹ Vladislav K. vykonával ale funkci pomocníka Veřejně

na dvě léta. (2) Odnětím svobody až na tři léta bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 a) opětovně, nebo b) jako člen organizované skupiny.

¹⁶ PAŽOUT, J. Trestněprávní postihy odpůrců režimu za verbální projevy v období tzv. normalizace. In: BURSÍK, T. – PAŽOUT, J. (eds.), PORTMANN, K. – VILÍMEK, T. *Třídni (ne)spravedlnost. Proměny politicky motivované trestněprávní perzekuce v Československu v letech 1948–1989*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2020, s. 190.

¹⁷ Argumentace soudu poukazuje na korejskou válku, která skončila dva roky před tímto soudním rozhodnutím a na fakt, že Severní Korea byla spadala stejně jako Československo do tzv. Východního bloku.

¹⁸ *Archiv hlavního města Prahy (AHMP)*, fond státních orgánů, oddělení fondu: Okresní (Lidový) soud trestní pro Prahu (OST), zn. NAD 94. Trestní spis, sign. 2T 478/1955, fol. 9–10. Rozsudek z 20. září 1955.

¹⁹ Žádala po něm nejprve cigaretu, aby ho následně pobídla: „Pojď si šoustnout“, on se zeptal, kam a za kolik, ona odvětila: „Do baráku za 30 Kčs!“, načež ale vytáhl odznak pomocníka VB, který mu obviněná vyrazila a nadávala mu: „Ty starej pardále.“

bezpečnosti (VB), a tak po Karolíně M. požadoval legitimaci. Ta mu „počala nadávati, strkati do něho a zesměšňovati ho“. Vladislav K. ji předvedl na stanici VB, kde o něm obviněná prohlašovala, že „lže jako když tiskne, že se chce zavděčiti policii a soudu, že je to starý grázl, na kterého se *vyšere*“. Pro toto chování jí byla obžaloba z TČ opilství rozšířena také o TČ hrubé neslušnosti a TČ pomluvy. Za jmenované trestné činy byla odsouzena k tříměsíčnímu trestu odnětí svobody nepodmíněně.²⁰

Jak je nastíněno výše, před novelizací trestního zákona, která zavedla samostatnou skutkovou podstatu trestného činu výtržnictví, bylo výtržnické jednání stíháno také podle trestného činu opilství, konkrétně dle § 187 odst. 1. Těchto případů se objevovalo ve sledovaném ročníku o poznání více než případů stíhání TČ hrubé neslušnosti.

Namátkou lze vybrat případ 41letého Richarda T., jenž „ve stavu úplné opilosti“ ve Bratislavově ulici v Praze 2 vykřikoval, že „všechny komunisty pověsí a postřelí, že je v okolí dobře zná a že má doma připravené americké vlajky na uvítání Američanů“. Pokud by nebyl ve stavu nepřičetnosti, dopustil by se TČ útoku proti skupině obyvatel pro jejich stoupenectví k lidově demokratickému zřízení, protože byl však opilý, podřadil soud jeho jednání pod trestný čin opilství. Obviněný byl již za podobné jednání 4× potrestán, a tak „věděl nebo měl vědět, že je v takovém stavu náchylný k výtržnostem“. Od soudu odešel s desetiměsíčním trestem podmíněčně odloženým na 3 roky, protože soud chtěl „dát obviněnému vskutku poslední příležitost, aby ukázal polepšení. ... Soud také uvážil, že šlo o člověka zapojeného do práce, který pracuje dobře a protože slíbil, že půjde dobrovolně na léčení, kde se zbaví zlovyku pítí alkoholu.“²¹

Podobně na členy komunistické strany v jiném případě nadával také 49letý Václav Š. Tento číšník podle svých slov vypil v hospodě postupně 4 piva, 4 sklenky rumu a pak ve vinárně 3dcl vína a potom, co mu ujela tramvaj „na stanici elektrické dráhy“ I. P. Pavlova začal (veřejně) vykřikovat: „Vy *kurvy* komunistický! Ať žije Národní socialismus!“, čímž vzbudil pohoršení u občanů, kteří také čekali na „elektriku“. Viděl jej u toho také příslušník Sboru národní bezpečnosti (SNB), který jej pak odvedl na místní stanici bezpečnosti. Soud konstatoval pro výroky urážející členy KSČ a vychvalující nacismus spáchání TČ urážky skupiny obyvatel a TČ podpory a propagace fašismu a podobných hnutí, avšak pro nepřičetnost – krevní zkouškou u něj byla naměřena hladina alkoholu dosahující 2 promile – bylo jeho jednání kvalifikováno jako trestný čin opilství, při kterém měl obžalovaný tendenci páchat výtržnosti. Odsouzen však byl pouze podmíněčně v rozsahu 10 měsíců po dobu 3 let i vzhledem k jeho dobré pracovní morálce.²²

K nepodmíněnému trestu odnětí svobody byl naproti tomu odsouzen 37letý Ferdinand N. Tento muž byl v době nového trestního řízení již 3× trestán pro opilství, celkem 20× skončil na záchytné protialkoholní stanici a 5 dní po odpykání posledního trestu odnětí svobody „ač mu bylo dobře známo, že v opilém stavu tropí výtržnosti, se opil v provozovně rychlého občerstvení Koruna v Praze, ačkoliv měl v Praze na 3 roky soudně zakázán pobyt a ztropil na tomto místě výtržnost, takže musel být zadržen orgány Veřejné bezpečnosti“. Pro TČ opilství dle § 187 odst. 1 a přestupek neoprávněného pobytu dle § 98b trestního zákona správního byl odsouzen ke dvouměsíčnímu trestu odnětí svobody.

²⁰ AHMP, fond: NAD 94, OST Praha, Trestní spis, sign. 2T 259/55, fol. 12–15. Rozsudek z 20. dubna 1955.

²¹ AHMP, fond: NAD 94, OST Praha, Trestní spis, sign. 2T 482/55, fol. 17–19. Rozsudek z 20. září 1955.

²² AHMP, fond: NAD 94, OST Praha, Trestní spis, sign. 2T 285/55, fol. 8–10. Rozsudek z 26. dubna 1955.

Podmíněný trest dle soudu „nepřicházel v úvahu, protože se Ferdinand N. záměrně vyhýbal práci a nadměrně pil alkohol“.²³

2. Novela trestního zákona z roku 1956 a zakotvení trestného činu výtržnictví

Ustanovení o hrubé neslušnosti dle § 188 trestního zákona bylo zrušeno zákonem č. 63/1956 Sb. Tato novela měla dle tehdejší ideologie reagovat na „hluboké přeměny v ekonomických a politických poměrech v Československu, kdy mělo být prakticky odstraněno vykořisťování člověka člověkem a bylo nutné k dovršení socialistické výstavby a upevnění socialistické zákonitosti provést reformu československého zákonodárství na základě závěrů celostátní konference KSČ z června 1956, kde byly vytyčeny hlavní zásady reformy trestního práva a trestního řízení“.²⁴

Do této doby byla výtržnická jednání s výjimkou TČ dle § 187 odst. 1 a § 188 zákona č. 86/1950 Sb. postihnutelná také trestním zákonem správním č. 88/1950 Sb.,²⁵ coby přestupek dle § 127, podle kterého byla chráněna základní pravidla občanského soužití před jednáním „jímž mohlo být ohroženo zdraví nebo život lidí nebo majetek, anebo jakkoli rušeno budovatelské úsilí pracujících“. Podle tohoto ustanovení měl být stíhán každý, kdo „schválnostmi či jinými nepřístojnostmi rušil veřejný klid a pořádek, nebo jinak rušil klidné občanské soužití“.²⁶ Pachateli za toto jednání hrozil správní trest (pokuta až 25 000 korun nebo veřejné pokárání) nebo trest odnětí svobody až na 1 měsíc, což byl podle zmíněné konference postih velmi nedůsledný, nevedoucí k účinnému boji proti výtržnickým jednáním²⁷ a výchovná funkce trestního soudnictví tudíž nebyla adekvátně rozvinuta v možnosti ukládat tresty dle společenské nebezpečnosti jednání pachatelů,²⁸ a tak dle tehdejšího nahlížení nebyla nebezpečnost výtržnických jednání vyjádřena dostatečně ani v trestním zákoně ani v trestním zákoně správním.²⁹

Dalším důvodem, proč měla být považována dosavadní úprava v trestním zákoně za nedostatečnou, byla potřeba „ochrany veřejného pořádku proti excesům asociálních elementů“. Toto vyústilo v uzákonění § 188b. Jako faktor podporující tuto změnu byla citována společenská nebezpečnost chuligánství, která se dle dobového vidění projevila „v maďarské kontrarevoluci a také v Polsku, kde měli být chuligáni aktivními účastníky protistátních vystoupení“.³⁰

Tyto nedostatky měly dle tehdejších autorů vést zákonodárce k zmíněné novele zákona č. 63/1956 Sb. z 19. prosince 1956, která měnila a doplňovala trestní zákon z roku 1950.

²³ AHMP, fond: NAD 94, OST Praha, Trestní spis, sign. 3T 583/55, fol. 14–15. Rozsudek z 4. října 1955.

²⁴ NEZKUSIL, J. *Československé trestní právo, I. díl*. Praha: Orbis, 1975, s. 21.

²⁵ V trestním zákoně správním existovaly také skutkové podstaty mířící proti výtržníkům dle § 85 odst. 2 písm. b) k potírání alkoholismu (kdy trest odnětí svobody až 2 měsíce hrozil tomu, kdo se požitím alkoholu opil a neslušnými projevy a jednáním vzbudil veřejné pohoršení) a dle § 134 přestupku proti mravnosti bylo možno postihnout toho, kdo „pohoršlivým způsobem porušil mravnost“ (i ve formě exhibicionismu). Vzhledem k omezenému rozsahu tohoto článku a zaměření zejména na trestný čin výtržnictví není těmto přestupkům věnována další pozornost.

²⁶ KAFKA, J. *Výtržnictví*. Rigorózní práce obhájená na PF UK v roce 1976, s. 12.

²⁷ BURDA, J. Trestný čin výtržnictví podle § 188b tr. z. *Socialistická zákonost*, 1958, roč. 6, č. 5, s. 290.

²⁸ AXMAN, c. d., s. 12.

²⁹ KAVČIAKOVÁ, c. d., s. 5.

³⁰ SLADKÝ, J. *Výtržnictví*. Zprávy z advokacie, 1958, roč. 5, č. 4, s. 124.

Tato novela zavedla mimo jiné nové skutkové podstaty trestných činů teroru, spekulace, příživnictví, kuplířství a právě výtržnictví.

Pojem hrubá neslušnost byl tedy nahrazen pojmem výtržnictví a § 188 o hrubé neslušnosti byl zrušen. Na jeho místo byly vloženy § 188a (příživnictví)³¹ a § 188b výtržnictví, kdy nová skutková podstata výtržnictví stíhala toho, „kdo vzbudil veřejné pohoršení tím, že se dopustil hrubé neslušnosti nebo výtržnosti, která svědčila o jeho zjevné neúctě vůči společnosti“. Za toto jednání byl stanoven trest odnětí svobody v rozmezí od 3 měsíců do 2 let, což představovalo značné zvýšení možného trestu (dříve to byl maximálně jeden rok). Zároveň byla stanovena i minimální hranice trestní sazby.

Podstatnou změnou zde bylo zavedení nového zákonného znaku, který vyžadoval, aby pachatel trestného činu výtržnictví vykazoval zjevnou neúctu vůči tehdejší společnosti. Z chování pachatele mělo být jasně patrné, že má tento špatný vztah ke společnosti a nerespektuje pravidla socialistického soužití. Tímto opatřením se dle tehdejšího pojetí mělo zabránit tomu, aby byla trestně stíhána například „nepatrná noční výtržnost podnapilého občana nebo ojedinělý hrubý výraz pronesený v rozčílení“.³²

Nová skutková podstata dle § 188b znamenala v praxi možnost širšího postihu výtržnických jednání a měla být pokrokem v boji proti „deklasovaným (rozkladným) živlům (kteří se často vyhýbali práci a prostředky k obživě si opatřovali krádežemi a podvody, výstředně se oblékali a opíjeli se³³) a různým formám chuligánství“. Zavedení trestného činu výtržnictví bylo v československém právu zavedeno dle sovětského vzoru a tamějším deliktu o chuligánství.³⁴

K naplnění nové skutkové podstaty trestného činu výtržnictví podle § 188b trestního zákona z roku 1950 bylo tedy vyžadováno, aby byly splněny tři na sobě závislé skutečnosti: Prostředek protiprávního jednání představovaný projevem hrubé neslušnosti nebo spácháním výtržnosti, dále pak následek způsobený tímto prostředkem (vzbuzení veřejného pohoršení) a nakonec charakteristika jednání a pohnutka obsažená ve zjevné neúctě vůči společnosti. Tyto znaky se staly podkladem i při konstrukci ustanovení o výtržnictví podle § 202 trestního zákona z roku 1961, kde změna nastala pouze v konstrukci objektivní stránky.³⁵ Analýza těchto znaků je podrobněji rozebrána v následující kapitole.

3. Trestní zákon z roku 1961 a úprava deliktu výtržnictví

Na počátku 60. let bylo v Československu deklarováno dovršení výstavby socialismu. V tomto desetiletí, zejména v jeho počátcích, převládala také utopická představa, že bude postupně překročeno ke komunismu, beztřídní společnosti³⁶ a nebude třeba státu,³⁷ ani

³¹ Příživnictví mělo stíhat osoby živící se nekalým způsobem a vyhýbající se povité práci. K tomu viz GLOGAR, c. d., s. 483.

³² GLOGAR, c. d., s. 485.

³³ BURDA, J. Trestný čin výtržnictví podle § 188 Tr. z. *Kriminalistický sborník*. 1958, roč. 2, č. 8, s. 426.

³⁴ KOUTNÝ, J. *Výtržnictví*. Rigorósní práce obhájená na PrF UJEP v Brně v roce 1979, s. 32.

³⁵ HREHOROVIČ, M. *Výtržnictví*. Rigorósní práce obhájená na PF UK v roce 1976, s. 7.

³⁶ PŘIBÁŇ, J. Na stráži jednoty světa: marxismus a právní teorie. In: BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 47.

³⁷ GÁBRIŠ, T. Posilňovanie roly štátu a veřejného práva v Československu v rokoch 1948–1989. In: BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 149–150.

donucovacích prostředků včetně trestních stíhání. Ve skutečnosti byl však i nadále režim v Československu založen na „totální represivní moci, rozšiřující nadvládu stranické byrokracie ... potlačující zákonnou moc a podřizující si i státní organizaci“,³⁸ což se odráželo v nezměněné podobě článku o vedoucí úloze KSČ ve společnosti, který byl nakonec označen za „zákonný důsledek historického vývoje, a tedy i za objektivní nutnost“.³⁹

S přijetím ústavy z roku 1960 byla spojena také rekodifikace jednotlivých odvětví právního řádu včetně trestního práva původně formulovaného během právníké dvouletky. Podle tehdejší ideologie bylo třeba prohloubit a dále rozvíjet socialistický charakter trestního práva tak, aby bylo neustále zdokonalováno.

S dovršením výstavby socialismu se současně očekávalo výraznější uvědomělé dodržování socialistické zákonitosti. V souvislosti s tím měly být méně závažné formy trestné činnosti řešeny před národními výbory, u nichž se očekávalo, že budou na pachatele působit výchovně.⁴⁰

Zákonem č. 36/1961 Sb. byly za tímto účelem zřízeny místní lidové soudy (MLS) a zákonem č. 60/1961 Sb. byl zrušen dosavadní trestní zákon správní a upraveny úkoly národních výborů při zajišťování socialistického pořádku. Pomocí těchto zákonů mělo dojít k tzv. zlidovění soudnictví. Základem nové právní úpravy se stala Ústava ČSSR z 11. července 1960 jako zák. č. 100/1960 Sb., která stanovila zásady pro zřízení MLS.

3.1 Úprava výtržnických jednání coby přestupků, provinění a přečinů

Zákony o MLS a o úkolech národních výborů při zajišťování socialistického pořádku s účinností k 1. červenci 1961 upravovaly výtržnická jednání coby provinění a přestupky⁴¹ – méně závažné formy výtržnických jednání. Mezi takové formy náležely drobné výtržnické skutky, rušení nočního klidu, překračování zavírací hodiny, drobné poškozování majetku v socialistickém nebo osobním vlastnictví nebo menší narušení socialistického soužití jiným nepřístojným chováním.⁴² O těchto skutecích měly rozhodovat veřejně pracovní kolektivy v rámci MLS nebo tam, kde MLS zřízeny nebyly⁴³ Národní výbory v místě bydliště delikventa v rámci zásady, že lze tyto mírnější formy výtržnictví odstranit výchovným způsobem a trestní represe měla zasáhnout pouze nejintenzivnější porušování chráněných společenských vztahů.⁴⁴ Tato zákonná úprava neumožňující trestní postih výtržnických jednání se však záhy ukázala být nedostatečnou. Opatření místních lidových soudů a národních výborů selhávala zejména u osob v očích režimu „hlouběji morálně narušených“.⁴⁵

³⁸ PŘIBÁŇ, c. d., s. 50.

³⁹ ŠIMÍČEK, V. – KYSELA, J. Ústavní právo. In: BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 47.

⁴⁰ MILER, Z. *Ochrana socialistického soužití v trestním právu*. Rigorózní práce obhájená na PF UK v roce 1980, s. 22–23.

⁴¹ ČÍHAL, Z. Chraňme bezpečnost občanů. *Socialistická zákonost*, 1964, roč. 10, č. 1, s. 4.

⁴² § 19 zákona o NVZSP. Podle zákona § 15 o MLS šlo o „výhrůžky, urážlivé výroky nebo skutky, pomlouvání, rvačky, schválnosti nebo jiné hrubé jednání narušující soudružské soužití nebo dotýkající se důstojnosti a cti“.

⁴³ Místní lidové soudy se zřizovaly ve větších závodech a v obcích s více než 3000 obyvatel.

⁴⁴ ROLENC, O. K některým otázkám výkladu zákona o místních lidových soudech. *Socialistická zákonost*, 1962, roč. 10, č. 8, s. 495–503.

⁴⁵ BAREŠOVÁ, K. *Příživnictví*. Diplomová práce obhájená na PF UK v roce 1972, s. 13.

Z toho důvodu došlo k vydání zákona č. 58/1965 Sb., který umožnil soudní postih pachatelů „opětovně se dopouštějících výtržnictví, násilnictví a příživnictví“,⁴⁶ který však platil pouze 4 roky, než byl nahrazen zákonem o přečinech č. 150/1969 Sb. Zákon o přečinech výtržnická jednání jako přečin proti socialistickému soužití. Nebylo zde užíváno pojmů hrubá neslušnost ani výtržnost, ale „nepřístojné chování“. Toto chování zákon demonstrativně⁴⁷ specifikoval coby „výhrůžky, urážlivé výroky nebo skutky, pomlouvání, rvačky nebo schválnosti“. ⁴⁸ Za taková jednání hrozilo pachateli dle zákona o přečinech 6 měsíců odnětí svobody nebo pokuta. Od trestného činu dle § 202 trestního zákona měl § 9 odst. 1 a) zákona o přečinech odlišovat nižší stupeň nebezpečnosti pro společnost.⁴⁹

3.2 Úprava trestného činu výtržnictví v trestním zákoně z roku 1961

Trestní zákon č. 140/1961 Sb.,⁵⁰ nově upravoval samostatnou hlavu trestných činů hrubě narušujících občanské soužití, do které byly shrnuty delikty, jenž v předchozím trestním zákoně zařazeny pod různé druhové objekty⁵¹ mezi nimiž byl také trestný čin výtržnictví.

V trestním zákoně z roku 1961 byla skutková podstata výtržnictví obsažená nově v rámci ustanovení § 202. Její znění bylo v zásadě ponecháno podle novely zákona č. 63/1956 Sb. Avšak byla zrušena podmínka, aby výtržnické jednání vzbudilo veřejné pohoršení (nepříznivý ohlas vyvolaný pachatelovým činem ve společnosti měl však význam pro hodnocení stupně nebezpečnosti spáchaného činu⁵²). Naopak byl přidán „požadavek“, aby byl trestný čin výtržnictví spáchán veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném.

Trestný čin výtržnictví měl nově dva odstavce, kdy první stíhal toho, kdo se „ze zjevné neúcty vůči společnosti dopustil veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném hrubé neslušnosti nebo výtržnosti“. Takovému pachateli hrozilo dle § 202 odst. 1 nápravné opatření, peněžitý trest nebo trest odnětí svobody až na dvě léta. Podle druhého odstavce hrozil trest odnětí svobody od 6 měsíců do 3 let nebo nápravné opatření tomu, kdo spáchal výtržnictví podle prvního odstavce coby člen organizované skupiny.⁵³

Takto zkonstruovaná skutková podstata TČ výtržnictví zůstala v platnosti až do roku 1973, kdy v rámci novely trestního zákona č. 45/1973 Sb. byl vypuštěn z prvního odstavce problematický požadavek na spáchání tohoto deliktu „ze zjevné neúcty vůči společnosti“. ⁵⁴ Tento faktor byl do té doby zároveň hraničním znakem, který odlišoval trestný čin výtržnictví od méně závažných forem výtržnického jednání, protože v rámci tohoto znaku

⁴⁶ ŠPERGL, J. Místní lidové soudy jako fenomén doby v teorii a praxi. *Právněhistorické studie*, 2019, roč. 49, č. 1, s. 209.

⁴⁷ SUCHÁNEK, P. K výkladu znaků skutkové podstaty přečinu proti socialistickému soužití podle § 9 odst. 1, písm. a) zák. o přečinech. *Socialistická zákonnost*, 1983, roč. 31, č. 8, s. 466.

⁴⁸ HORÁK, M. – ROLENC, O. *Zákon o přečinech, komentář*. Praha: Orbis, 1975, s. 96–104.

⁴⁹ NEZKUSIL, J. *Československé trestní právo, II. zvláštní část*. Praha: Orbis, 1976, s. 182.

⁵⁰ K tomu blíže KUČHTA, J. Trestní zákon (1961). In: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, XVIII. svazek Ta–Ty*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s. 724–734.

⁵¹ Trestný čin zvláště ohrožující pořádek ve věcech veřejných, TČ proti životu a zdraví, TČ proti svobodě a důstojnosti člověka...

⁵² BREIER, Š. *Trestní zákon – komentář*. Praha: Orbis, 1964, s. 529.

⁵³ TOLAR, J. *Trestní zákon*. Praha: Orbis, 1966, s. 307.

⁵⁴ MATYS, K. *Trestní zákon – komentář, II. část zvláštní*. Praha: Panorama, 1980, s. 654.

měl pachatel dávat najevo svůj záporný vztah ke společnosti, ale dle dnešních⁵⁵ i dobových autorů docházelo právě u výkladu tohoto znaku k častým pochybnostem.⁵⁶

3.3 Rozbor skutkové podstaty trestného činu výtržnictví po roce 1961

Objektem trestných činů za socialismu byly obecně společenské vztahy, které měly prospívat „pracujícím“ a které chránilo socialistické trestní právo. Trestný čin výtržnictví byl po roce 1961 zařazen do V. hlavy trestního zákona a mezi činy hrubě narušující občanské soužití, z čehož plyne, že jeho druhovým objektem byla ochrana zásad občanského soužití (společenské vztahy založené na zásadách – pravidlech – socialistické morálky a slušnosti⁵⁷ a veřejný klid a pořádek⁵⁸). Útoky výtržníků mohly v některých případech ohrožovat i další zájmy jako „zdraví, čest, vážnost občanů, majetek společnosti či majetek jednotlivce“⁵⁹ v těchto případech se jednalo často o souběh s některým dalším trestným činem.⁶⁰

Subjektem (pachatelem) trestného činu dle § 202 odst. 1 mohla být každá trestně odpovědná osoba⁶¹ a v rámci § 202 odst. 2 člen organizované skupiny – sdružení více osob ke společnému cíli. V rámci subjektivní stránky se jednalo o úmyslný trestný čin, do přijetí novely zákona č. 45/1973 Sb. spáchaný ze zjevné neúcty vůči společnosti.⁶²

Podstatným znakem skutkové podstaty každého trestného činu je jeho objektivní stránka, která zpravidla obsahuje jednání, následek a příčinný vztah (fakultativně místo, čas, další okolnosti činu).⁶³ Objektivní stránka sledovaného trestného činu spočívala mezi lety 1961–1973 v tom, že se pachatel ze zjevné neúcty vůči společnosti dopustil veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném hrubé neslušnosti nebo výtržnosti.

Pojmem hrubá neslušnost se rozuměl projev, který hrubě (závažně) porušoval „mravní cit pracujících“⁶⁴ nebo byl v rozporu se socialistickou morálkou. Podle komentáře k TZ se jednalo zejména „o hrubé nadávky, urážky skutkem, hrubé rušení veřejné schůze občanů, rušení slavnostního aktu, projevu apod.“⁶⁵ Konkrétními příklady mohly být oplzlé řeči (v sexuální oblasti), vulgární nadávky nebo zneuctění památky zesnulých.⁶⁶

O charakteristickém případě, kde byla hrubá neslušnost patrná, informoval např. Kriminalistický sborník v roce 1983, kdy „občané odsuzovali hrubou neslušností“ v obci Blovice, kudy se dva mladí opilí muži vraceli z taneční zábavy a na místním hřbitově poškodili na 20 hrobech pomníky, hřbitovní lampičky, urnové skřínky apod. a na jednom z hrobů jeden

⁵⁵ Srov. KOTALÍK, M. Mezi trestáním nepřátel a výchovou pracujících, osvojování sovětské právní kategorie chuliganstvo v Československu a v Německé demokratické republice (1956–1977). *Dějiny – teorie – kritika*, 2015, roč. 10, č. 2, s. 228–234.

⁵⁶ MALINOVÁ, E. – BOBEK, J. Trestná činnost výtržnictví. *Socialistická zákonnost*, 1961, roč. 7, č. 4, s. 137.

⁵⁷ VOKOUN, R. Možnosti postihu vandalských jednání. *Socialistická zákonnost*, 1980, roč. 28, č. 8, s. 472.

⁵⁸ NEZKUSIL, J. – CÍSAŘOVÁ, D. Výtržnictví. *Soudce z lidu*, 1958, roč. 9, č. 7, s. 93–96.

⁵⁹ NEZKUSIL, J. *Československé trestní právo, svazek II. zvláštní část*. Praha: Orbis, 1976, s. 180.

⁶⁰ V rámci provedeného archivního výzkumu se nejčastěji jednalo o trestné činy útoku na veřejného činitele dle § 155 a § 156 dále ublížení na zdraví dle § 221 a § 222 případně poškození majetku v socialistickém vlastnictví dle § 136 trestního zákona č. 140/1961 Sb.

⁶¹ Příčetná osoba starší 15 let.

⁶² KOUTNÝ, c. d., s. 59.

⁶³ SOLNAŘ, V. *Základy trestní odpovědnosti*. Praha: Academia, 1972, s. 131.

⁶⁴ BREIER, c. d., s. 529.

⁶⁵ ROLENC, O. Trestné činy hrubě narušující občanské soužití. In: MATYS, K. a kol. *Trestní zákon – komentář*. Praha: Orbis, 1975, s. 675–676.

⁶⁶ MATYS, K. *Trestní zákon – komentář, II. Část zvláštní*. Praha: Panorama, 1980, s. 653.

z pachatelů vykonal velkou potřebu. Za TČ výtržnictví byli odsouzeni k osmiměsíčním trestům podmíněně odloženým na 2 roky.⁶⁷

Výtržností mělo být jednání hrubě narušující (ve vyšším stupni nepřístojnosti) veřejný klid a pořádek. Od hrubé neslušnosti se odlišovalo zpravidla násilnou povahou. Obvykle se jednalo o násilné jednání namířené proti osobám nebo věcem jako vandalství (rozbíjení veřejných budov – telefonních budek, zastávek MHD, veřejného osvětlení). Za příklad výtržnosti bylo považováno „vyvolání hádky a rvačky, napadení spoluobčanů, napadení personálu v restauraci, vyhrožování zlým nakládáním spojené s rozbitím skleněné výplně dveří“⁶⁸ případně i některá jednání nenásilné povahy⁶⁹ jako hrubé (déle trvající)⁷⁰ rušení nočního klidu,⁷¹ svévolné dělání nepořádku (převrácení popelnic, převrácení stolů a židlí apod.).

Ne každý fyzický útok, byť u něj byly splněny znaky § 202, byl automaticky považován za výtržnictví – podle komentáře mohlo jít pouze o „nepřiměřenou reakci vyprovokovanou nemístným chováním jiného nebo jednání ryze osobními pohnutkami (žárlivostí), případně sem nespádaly případy nutné obrany“.⁷²

Tak jako v případě 34letého Filipa L., původně obviněného z trestného činu výtržnictví spáchaného v silné opilosti v podchodu na Václavském náměstí. Filip L. měl slovně a fyzicky napadnout, coby „zvlášť nebezpečný recidivista“, jiného muže Miloše Z., čímž bylo vyvolané velké sročení dalších lidí, kteří byli tímto pobouřeni. Svědecké výpovědi u soudu (v přípravném řízení byly tyto opačné) však prokázaly, že první útočil Miloš Z. a Filip L. se pouze v rámci nutné obrany bránil, aby Miloši Z. zabránil v dalším napadání.⁷³

Spáchání trestného činu výtržnictví veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném se vztahovalo k samotnému jednání (nikoli k následku). Pojem veřejně byl chápán ve smyslu § 89 odst. 4 trestního zákona, který taxativně vymezoval zvláštní způsoby spáchání buď obsahem tiskoviny nebo jiným obdobně účinným způsobem (film, televize, rozhlas, přednesení projevu na shromáždění občanů, napsání hesla, nesení takových hesel na transparentu na ulici)⁷⁴ nebo aby protispolečenské jednání pachatele bylo provedeno před více než dvěma současně přítomnými osobami, které byly schopny projev pachatele vnímat a rozumět mu.⁷⁵

Výraz „veřejnosti přístupné místo“ byl definován jako veřejné prostranství, komunikace a další místa přístupná širšímu okruhu osob jako parky, ulice, sportoviště, restaurace, zábavní podniky, veřejné místnosti jako úřady, zdravotnická zařízení, kde konání pachatele mohlo být postřehnuto současně nebo postupně větším počtem osob.⁷⁶

Jak bylo již v tomto příspěvku několikrát naznačeno – největší problém při aplikaci trestného činu výtržnictví představoval pojmový znak spáchání „ze zjevné neúcty vůči

⁶⁷ BRÁZDA, J. Výtržnictví na hřbitově. *Kriminalistický sborník*, 1983, roč. 27, č. 2, s. 101–102.

⁶⁸ NEZKUSIL, J. *Československé trestní právo, svazek II. zvláštní část*, s. 181.

⁶⁹ *Bulletin NS ČSR*, 1980, roč. 10, č. 3, čl. 27, s. 30.

⁷⁰ MATYS, K. *Trestní zákon – komentář, II. Část zvláštní*, s. 653.

⁷¹ KOUTNÝ, c. d., s. 46.

⁷² MATYS, K. *Trestní zákon – komentář, II. Část zvláštní*, s. 653.

⁷³ *AHMP*, fond: OS Praha I, Výšetřovací a trestní spis, sign. 6T 102/1981, fol. 77–80, Rozsudek z 1. prosince 1981.

⁷⁴ MUSIL, J. *K některým problémům výtržnictví*. Rigorosní práce obhájená na PF UK v roce 1975, s. 25.

⁷⁵ ROLENC, c. d., s. 370.

⁷⁶ KOUTNÝ, c. d., s. 52.

společnosti“. Tato pohnutka se musela prokazovat u trestného činu výtržnictví až do roku 1973, kdy byla tato podmínka trestnosti zrušena a trestný čin výtržnictví tak mohl být uplatněn ještě širěji než předtím.

Zjevná neúcta vůči společnosti byla v inkriminované době prokazována zásadně podle morálních profilů delikventů, z jejich předchozí trestné činnosti, případně jejich pověsti⁷⁷ s čímž přišla judikatura Nejvyššího soudu.⁷⁸ Judikatura Nejvyššího soudu také deklarovala dodržování tzv. třídního přístupu v celém československém (trestním) právu. Třídní přístup znamenal, že trest měl primárně mířit proti „nepřátelům pracujícího lidu“.⁷⁹ Pokud se člen dělnické třídy, který vedl řádný život a byl loajální vůči lidově demokratickému zřízení, dopustil poprvé trestného činu, neměla být automaticky předpokládána zjevná neúcta vůči společnosti na základě vnějších projevů jeho jednání. Bylo nezbytné zvážit tento motiv v kontextu jeho celkového chování k ostatním členům společnosti na pracovišti, v bydlišti a podobně, a v souvislosti s konkrétním činem, kterého se dopustil.⁸⁰

V řadě dalších dochovaných případech (nejen u prvotrestaných pachatelů) však i přesto byla stále zjevná neúcta prokazovaná pouze „z vnějšího průběhu výtržnického jednání“, ⁸¹ respektive pouze konstatována.

Jedním ze způsobů vyřešení případu, ve kterém soud neshledal, že by pachatel spáchal trestný čin výtržnictví ze zjevné neúcty vůči společnosti, byla možnost subsumovat takové jednání (pod méně závažný) přečin podle § 9 odst. 1 zákona o přečinech. To se také stalo v případě 29letého Aloise S., který byl sice prokurátorem obžalován pro trestný čin dle § 202, ale soud jej uznal vinným pouze ze zmíněného přečinu proti socialistickému soužití. Alois S. byl obžalován za to, že „zejména v době, kdy nebyla jeho manželka doma, po dobu asi deseti měsíců, se soustavně obnažoval před nájemníky (zejm. ženami) na pavlači a v oknech bytu na Praze 1, kde bydlel a onanoval se“. V rámci trestního řízení byl tento muž podroben znaleckému zkoumání, jenž u něj odhalilo psychosexuální úchylnu (deviaci) exhibicionismu. Tento stav se u něj projevoval zejména v situacích, kdy byl doma bez manželky a nemohl své sexuální potřeby uspokojit s ní. Současně vykazoval potřebu, aby při autoerotických aktivitách byl pozorován ženou, což pro něj bylo dodatečným vzrušením,⁸² takže „motivem jednání rozhodně nebyla zjevná neúcta vůči společnosti, nýbrž ona úchylna, která i při zachování rozpoznávací složky nutila obžalovaného k masturbacím jednání“. Za zmiňovaný přečin soud nařídil Aloisi S. ochrannou psychiatrickou ambulantní léčbu a trest odnětí svobody v trvání 4 měsíců s podmíněným odkladem na 3 roky.⁸³

⁷⁷ „Určitý způsob života a chování pachatele, byť doposud nebyl souzen nebo nestál před místním lidovým soudem, může odůvodnit závěr o spáchání trestného činu ze zjevné neúcty.“ Viz k tomu NEZKUSIL, J. – PŘENOSIL, G. K současné problematice trestného činu výtržnictví. *Právník*, 1966, roč. 105, č. 8, s. 686–695.

⁷⁸ NEZKUSIL – PŘENOSIL, *c. d.*, s. 690.

⁷⁹ GRÍVNA, T. Trestní právo hmotné. In: BOBEK, M. – MOLEK, P. – ŠIMÍČEK, V. (eds.). *Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009, s. 553–581.

⁸⁰ Rozhodnutí č. 36. *Sbírka rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR*. Praha: Nejvyšší soud. 1961, sešit 5–6, s. 149.

⁸¹ KAVČIAKOVÁ, *c. d.*, s. 15.

⁸² *AHMP*, fond: OS Praha I, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 6T 102/1981, fol. 18–23, Psychiatricko-sexuologický znalecký posudek vypracovaný MUDr. Karlem Nedomou a MUDr. Jiřím Mellinem dne 17. listopadu 1972.

⁸³ *Ibid.*, fol. 37–38, Rozsudek z 20. prosince 1972.

4. Typičtí pachatelé výtržnictví

Jak už částečně z předcházejících kapitol vyplývá, výtržnická jednání i skladba jejich pachatelů byla značně rozmanitá a různorodá. O pachatelích sledovaného deliktu se z dobových pramenů dočteme, že to byli „lidé morálně hluboce narušení u nichž se pro vady jejich charakteru nebo pro jejich náchylnost k alkoholismu míjejí účinkem všechny formy přesvědčování a výchovy. Značná část pachatelů přitom náleží k živlům s narušeným charakterem“⁸⁴ „štitícím se poctivé práce, k absentérům, fluktuantům a k příživníkům“⁸⁵ „veřejnost je tímto rozhořčována“⁸⁶ „a právem očekává přísný postih pachatelů“.⁸⁷

4.1 Výtržnictví spáchané za použití fyzického násilí

Pro hlubší porozumění problematice jsou v následující kapitole definovány tři nejběžnější formy spáchání, které jsou kategorizovány podle společných charakteristik objektivní stránky tohoto činu.

První a také nejhojněji zastoupená skupina byla dle dobových pramenů i podle provedeného archivního výzkumu identifikována jako skupina, pro kterou bylo charakteristické spáchání TČ výtržnictví za použití násilí proti osobám nebo věcem, případně vyhrožování násilím. Převážně se jednalo o napadení (fyzický konflikt) a (nebo) ničení předmětů menší hodnoty jako rozbíjení židlí nebo sklenic v restauraci.⁸⁸

Typicky je to zřetelné na případě dvou mužů, kteří se o půl druhé ráno ve vinárně na Náměstí republiky v Praze v opilosti vzájemně fyzicky napadli „a vzbudili tak oprávněně pohoršení mezi hosty plně obsazené vinárny“. Tito dva se předtím neznali. Mladší z mužů si přisedl ke staršímu ke stolu, který ale chtěl, aby odešel, načež si vyměnili několik facek a následně „se porvali a váleli po zemi“. Oba své jednání shodně odůvodnili pouze podnapilostí a soud jim oběma udělil nápravné opatření ve formě srážky 20 % ze mzdy po dobu 6 resp. 8 měsíců a úhrady náhrady škody organizaci Pražské restaurace (při potyčce rozbili několik skleniček a lahev vína).⁸⁹

Další takový případ bitky se udál u dvou bratrů romského původu, kteří se nejprve poprali u svého dalšího bratra v bytě, následně v prodejně zeleniny za použití dlažebních kostek, nožů, přepravky od zboží a vystavených konzerv. Jeden druhého nožem poranil na hlavě, na ruce a na břicho. V rámci trestního řízení vypovídalo velké množství osob romského původu (dle soudu rozporně a nevěrohodně), takže se obsah sporu nepodařilo z určitosti zjistit. Šarvátku pozoroval početný zástup dalších lidí, takže byla splněna podmínka veřejnosti. Oba měli v místě bydliště špatnou pověst, oba holdovali ve velké míře alkoholu a jelikož se jednalo o recidivisty, soud jim udělil nepodmíněné tresty odnětí

⁸⁴ ŠIROKÝ, V. – HORNA, A. Skupinové výtržnictví spojené s několikanásobným ublížením na zdraví. *Kriminalistický sborník*, 1959, roč. 3, č. 5, s. 237.

⁸⁵ ČÍHAL, c. d., s. 4.

⁸⁶ HAJNÝ, J. Plody lhostejné výchovy. *Rudé právo*, 1964, roč. 44–45, č. 301, s. 2.

⁸⁷ MOURAL, J. – MACH, L. K problematice ukládání podmíněného trestu odnětí svobody. *Socialistická zákonost*, 1964, roč. 12, č. 10, s. 9.

⁸⁸ KOUTSKÝ, c. d., s. 10.

⁸⁹ AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 6T 108/1981, fol. 40–43, Rozsudek ze 17. července 1981.

svobody v délce 12 a 18 měsíců.⁹⁰ Zvláště působí, že se v tomto případě soud vůbec nezabýval otázkou spáchání trestného činu ublížení na zdraví dle § 221 TZ.

V jiném případě se při popíjení vodky s džusem dvěma sestrami (20leté a 23leté) dostaly do rozepře s jejich společnou známou, kterou náhodně potkaly o půlnoci ve vinárně. Vzájemně si nadávaly a vyhrožovaly si. Když pak sestry odcházely, tak si všimly této svojí známé, jak sedí na ulici ve voze taxislužby. Z auta ji násilně vytáhly a několikrát jí daly pěstí do obličejů a na zemi do ní kopaly. Tímto surovým jednáním spáchaly shodně TČ výtržnictví, protože se jednalo o veřejně přístupné místo. Soud jim vyměřil 10měsíční trest odnětí svobody podmíněčně odložený na dobu dvou let a zákaz návštěv nočních podniků v obvodu Prahy 1 v této zkušební době.⁹¹

V posledním zde uvedeném případě výtržnictví za použití fyzického násilí spáchal 26letý Jan D. TČ výtržnictví vícekrát – nejprve v květnu roku 1979 udeřil víckrát pěstí do obličejů v hotelu Evropa na Václavském náměstí svoji známou Michaelu Š. a utekl. S toutéž ženou se setkal v létě toho roku na Václavském náměstí a když viděl, že na něj jde zavolat hlídku VB, tak „vykřikl, že ji měl zabít a že ji příště zabije“. V prosinci téhož roku napadl na autobusové zastávce Novodvorská náhodného muže, kterému způsobil poranění obou rtů a na konci prosince napadl na jiné autobusové zastávce svoji družku Pavlínu K. hned poté, co vystoupila z autobusu. „Hrubě jí spílal, tloukl ji do hlavy a do těla, přičemž jí vytrhl chomáč vlasů a křičel, že ji zabije, přičemž takto vyhrožoval několikrát předtím jí i jejím rodičům, načež následujícího dne navštívil její bydliště, kde opět vyhrožoval, že ji zabije.“⁹² Výroky o zabití a zmlácení družky Pavlíny K. na zastávce soud shledal coby vyhrožování usmrcením takovým způsobem, že to mohlo vzbudit důvodnou obavu, a tedy jako trestný čin násilí proti skupině osob a jednotlivci podle § 197a. Dále soud kvalifikoval incident v hotelu Evropa a útok na neznámého muže na zastávce Novodvorská jako výtržnictví. Za tato jednání soud Janovi D. udělil trest odnětí svobody v trvání 3 let, ochranné protialkoholní léčení ambulantní formou a ochranný dohled v trvání jednoho roku.⁹³

4.2 Výtržnictví spáchané jinak než za užití fyzického násilí

Druhou hojně zastoupenou skupinu pachatelů tvořili ti, kteří se dopouštěli výtržnictví prostřednictvím verbálních útoků a jinými projevy „vulgárního charakteru“.⁹⁴ Příklad takového jednání představovalo například močení na veřejnosti,⁹⁵ psaní neslušných nápisů nebo malování obscénních obrázků na veřejných místech. Verbální útoky zahrnovaly různé formy urážek, oplzlé poznámky, vykřikování nemravných slov, ale také útoky formou různých gest (znázorňování pohlavních orgánů nebo sexuálních aktů apod.).

Vzbuzení pohoršení vulgárním způsobem spatřoval soud kupříkladu v případě 32letého Jiřího C., jenž si po požití velkého množství alkoholu ve dvě hodiny ráno lehl na lavici

⁹⁰ AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 4T 216/1981, fol. 106–110, Rozsudek z 28. listopadu 1981.

⁹¹ AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 4T 14/1980, fol. 43–45, Rozsudek z 26. února 1980.

⁹² AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 6T 97/1980, fol. 157–162, Rozsudek z 31. července 1980.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ AXMAN, c. d., s. 27–28.

⁹⁵ NEZKUSIL – PŘENOSIL, c. d., s. 687.

v čekárně na vlakovém nádraží Praha-střed⁹⁶, kde usnul, aby se po chvíli vzbudil a vymočil se na zem před zraky 30 lidí (včetně žen a dětí), a po vykonání potřeby „nechal volně z poklopce vyjmutý pohlavní úd a takto neupraven si opět lehnul na lavici a usnul“. Za toto „hrubě neslušné jednání“ spadající pod skutkovou podstatu trestného činu výtržnictví poslal soud již 3× trestaného (pro přečiny příživnictví, proti pracovní kázní a proti majetku v socialistickém vlastnictví) Jiřího C. do vězení nepodmíněně na 6 měsíců a zároveň mu uložil protialkoholní léčení ambulantní formou.⁹⁷

Na stejném místě jako Jiří C. (nádraží Praha-střed) spáchal trestný čin výtržnictví jiným než fyzickým násilím také 47letý Ondřej B., který byl propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody a hned další den v 10 hodin dopoledne na tomto nádraží ve stavu podnapilosti ve zdejší samoobslužné restauraci hrubými vulgárními nadávkami napadl personál restaurace – zejména výčepního „jen proto, že mu odmítl podání dalších alkoholických nápojů a svým chováním vyvolal pohoršení mezi cestujícími, ačkoliv byl v posledních deseti letech vícekrát odsouzen k nepodmíněnému trestům odnětí svobody“. Z tohoto důvodu byl na něj při stanovení trestu aplikován § 41b trestního zákona, který se týkal spáchání trestného činu osobou považovanou za zvláště nebezpečného recidivistu. Byl odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody na dva roky, k zákazu pobytu na území hlavního města Prahy na dobu dvou let a k ochrannému dohledu v trvání jednoho roku.⁹⁸

Veřejné použití vulgárních výrazů při neochotě personálu restaurace nalít alkohol podnapilým osobám bylo (a pravděpodobně stále je) častým jevem – o čemž svědčí i další případ 38letého Antonína B., jenž měl v den spáchání TČ původně nastoupit k „ústavnímu protialkoholnímu léčení v psychiatrické léčebně v Bohnicích, ale místo toho v odpoledních hodinách v baru Lucerna ve Vodičkově ulici požil velké množství alkoholických nápojů, a když pak požadoval další, byl servírkou odmítnut“. Na to začal vulgárně napadat zaměstnance baru a ostatní hosty, kteří se obsluhy baru zastávali. Přivolanou hlídku VB častoval urážkami „do kurev, blbců, idiotů, sviní, dále hlídce vyhrožoval, že si je najde a potom jim rozmlátí hubu“,⁹⁹ čímž upoutal pozornost asi 50 lidí, kterým stejnými slovy také nadával. Za trestné činy výtržnictví dle § 202 odst. 1 trestního zákona a útoku na veřejného činitele dle § 155 a 156 trestního zákona byl odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání 30 měsíců a také mu byl uložen ochranný dohled na dobu dvou let, po kterou mu navíc bylo zakázáno navštěvovat všechna restaurační zařízení v obvodu Prahy 1.¹⁰⁰

4.3 Spáchání výtržnictví se sexuální motivem

Třetí skupinou, jenž se nevyskytovala tak často jako předchozí dvě¹⁰¹ byla skupina pachatelů, jejichž výtržnické projevy byly motivované sexuálními důvody – typicky se jednalo o exhibicionismus.¹⁰² Tuto skupinu lze také rozdělit na pachatele, kteří svá jednání

⁹⁶ Dnešní Masarykovo nádraží v Praze.

⁹⁷ AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 4T 128/1980, fol. 33–34, Rozsudek z 30. prosince 1980.

⁹⁸ AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 6T 53/1980, fol. 76–79, Rozsudek z 18. července 1980.

⁹⁹ AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 3T 74/1981, fol. 2–3, Úřední záznam o zákroku Pohotovostní mot. Jednotky Městské správy VB Praha z 11. února 1981.

¹⁰⁰ Ibid., fol. 36–39, Rozsudek z 18. května 1981.

¹⁰¹ AXMAN, c. d., s. 28. KOUTSKÝ, c. d., s. 10. Vlastní archivní výzkum.

¹⁰² KAVČIAKOVÁ, c. d., s. 56–61.

směřovali bezprostředně vůči jiným osobám (např. obnažovali se před vyhlédnutou osobou) a pachatele, kteří jednání nesměřovali bezprostředně vůči jiným lidem, ale „dotýkali se jejich mravního citění“ – kupř. souložili na veřejném místě).¹⁰³ Soudní represe měla dle dobové literatury u této skupiny pachatelů velmi malý význam, protože se zde zpravidla jednalo o recidivisty, které trest odnětí svobody nemohl napravit.¹⁰⁴

Výtržnictví se sexuálním motivem bezprostředně směřující vůči jiným lidem lze dále rozdělit podle jednotlivých druhů spáchání na ty pachatele, kteří pouze pozorovali objekty svého zájmu a u toho se sexuálně uspokojovali, dále na ty, jenž také pozorovali objekty svého zájmu z určité vzdálenosti, ale snažili se u svého uspokojování na sebe tyto objekty upozornit, aby si získali jejich pozornost (ženy), na které u svého konání zírali, a nakonec na skupinu pachatelů, kteří se svými oběťmi aktivně napřímo verbálně komunikovali.

Do první skupiny lze zařadit případ 35letého Otty K., který si ve večerních hodinách třel pohlavní úd při pohledu na rozsvícená okna domova mládeže pro dívky. Jedna z dívek si jeho chování náhodně všimla („vzbudilo u ní oprávněně pohoršení“) a zavolala VB. Znalci u tohoto pachatele nekonstatovali duševní poruchu, pouze neurotickou koktavost a exhibicionistickou sexuální úchylku spojenou se sexuální frustrací a hypersexualitou (zvýšená sexuální aktivita na základě zvýšeného sexuálního pudu, která se projevuje závislostí na sexu, u žen nazývaná nymfomanie a u mužů satyriáza). Znalci navrhli Ottovi K. ambulantní sexuologické léčení, které mu také soud spolu s 4měsíční podmínkou na 3 roky udělil.¹⁰⁵

Druhým zástupcem pachatelů pro účely tohoto článku pojmenovaných jako „pasivní exhibicionisté“ byl 27letý Patrik T., který opakovaně (během půlroku) navštěvoval obchodní dům na Václavském náměstí v Praze a onanoval nad podprsenkami v oddělení dámského prádla. Zadržen však byl v podchodu do metra na stejném náměstí, kde pozoroval ženy jezdící po pohyblivých schodech, díval se jim pod sukně a u toho si „třel pohlavní úd, čímž budil pozornost mezi občany“. Při předvedení na stanici VB se pokusil utéct a po dostižení několikrát udeřil příslušníka VB pěstmi, čímž ještě spáchal TČ napadení veřejného činitele. V tomto případě z roku 1972 byla zjevná neucta vůči společnosti pouze konstatována (i když je asi zřejmé, že motivací pachatele bylo se sexuálně uspokojit). Za nestejnorodý souběh výtržnictví a napadení veřejného činitele byl potrestán 15měsíčním podmíněným trestem odnětí svobody na 3 roky.¹⁰⁶

V rámci provedeného archivního výzkumu se nejhorněji vyskytovali exhibicionisté, kteří se sexuálně uspokojovali, a přitom se snažili vzbudit pozornost objektů „své touhy“. Tak jako 29letý Pavel Š., jenž v průběhu několika měsíců v nejméně deseti případech z okna svého bytu (většinou zcela obnažen) masturboval při pohledu na učebnu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy a sledoval, „zda jeho jednání pozorují studentky, přičemž když sám zjistil, že je sledován, reagoval na tuto skutečnost zvýšenou manipulací se svým pohlavním údem. Dovnitř do svého bytu ustupoval jen ve chvíli, kdy zjistil, že je pozorován i muži. Pavel Š. byl pro takové jednání odsouzen již několikrát, bylo mu

¹⁰³ KOUTSKÝ, *c. d.*, s. 11.

¹⁰⁴ HREHOROVÁ, *c. d.*, s. 63.

¹⁰⁵ AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 2T 126/1981, fol. 40–41, Rozsudek z 26. června 1981.

¹⁰⁶ AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 3T 60/1972, fol. 34–37, Rozsudek z 9. února 1973.

i víckrát uloženo psychiatricko-sexuologické léčení. Za toto veřejné dopouštění se hrubých neslušností byl odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v délce trvání 6 měsíců a dalšímu ochrannému léčení ambulantní formou.¹⁰⁷

V jiném případě figuroval 39letý muž, který se v 15 hodin odpoledne zavřel do telefonní budky a ve stavu opilosti obnažil svůj pohlavní úd a počal si ho třít před procházejícími děvčaty, která se vracela ze školy. Aby upoutal jejich pozornost, tak ťukal na sklo budky. Dívky oznámily tuto skutečnost na místní oddělení VB. Dva členové tohoto oddělení muže zastihli stále v budce, kde nepřestával masturbovat, přičemž okolo procházely další čtyři nezletilé dívky. Soud u něj dospěl k závěru, že se jednalo „o mimořádné vybočení z jinak řádného života pracujícího člověka zaviněné značnou konzumací alkoholu“, takže mu pro TČ výtržnictví udělil trest odnětí svobody ve čtvrtině trestní sazby – 6 měsíců podmíněně odložených na 18 měsíců.¹⁰⁸

Jiný muž, mechanik ČVUT, byl několikrát přistižen, jak zcela nahý onanuje v okně 5. patra naproti oknům VŠ kolejí a v jednom případě na střeše naproti střední ekonomické školy na Praze 2, přičemž se na svou přítomnost snažil studentky upozornit hvízdáním. Tento pachatel však obdržel pouze 8měsíční nápravné opatření ve formě srážek ve výši 20 % z platu a povinnost absolvovat ambulantní sexuologické léčení.¹⁰⁹

Poslední, nepříliš zastoupenou, avšak pravděpodobně nejnebezpečnější skupinou exhibicionistických výtržníků, bylo možné spatřovat v pachatelích, kteří aktivně se svými oběťmi komunikovali. Tak jako 39letý Michal C., který tuto formu výtržnictví spáchal ve 2 hodiny ráno, kdy opilý sledoval kousek od Staroměstského náměstí ženu, kterou později pod záminkou připálení cigarety zastavil. V okamžiku, kdy se k němu žena otočila, chytil ji kolem ramen, rozepl si kabát a poklopec u kalhot a křičel na ni, aby se podívala na pohlavní úd, který držel v ruce. Ženě se podařilo dát na útěk a přivolat hlídku VB. Michal C. byl v minulosti již 2× pro výtržnictví stíhán (jednou k tomu napadl příslušníka VB), takže mu soud vyměřil nepodmíněný 10měsíční trest odnětí svobody a ochranné sexuologické léčení v ústavní formě.¹¹⁰

Další takové jednání spáchal 28letý Václav V., který v opilosti v 22 hodin večer vešel do pasáže domu na Národní třídě, aby se tam vymočil. V tu chvíli tam přišla svědkyně, kterou Václav V. následně se staženými kalhotami pronásledoval „a pronášel vůči ní vulgární výroky, konkrétně se jí ptal, jestli nechce pořádně *omrdat*“. K takto spáchanému výtržnictví dle § 202 odst. 1 se dopustil také přečin maření výkonu úředního rozhodnutí dle § 7 písm. c) zákona o přečinech, protože i přes opakované výzvy ošetřujícího lékaře se záměrně vyhýbal výkonu protialkoholního léčení, jenž měl uloženo již rozsudkem soudu rok před popsánými událostmi (pro výtržnictví a ublížení na zdraví), přičemž byl zároveň „v podmínce“ a v minulosti šestkrát trestán. Soud jej proto potrestal úhrnným trestem odnětí svobody na 10 měsíců.¹¹¹

¹⁰⁷ AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1T 103/1980, fol. 59–61, Rozsudek z 30. září 1980.

¹⁰⁸ AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1T 105/1980, fol. 43–44, Rozsudek z 30. září 1980.

¹⁰⁹ AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 4T 167/1980, fol. 69–71, Rozsudek z 11. února 1982.

¹¹⁰ AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 4T 95/1980, fol. 38–39, Rozsudek z 15. července 1980.

¹¹¹ AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 2T 67/1980, fol. 74–76, Rozsudek z 31. října 1980.

Jak je i z výše uvedených případů patrné, nejběžnějším společným faktorem mezi všemi skupinami pachatelů výtržnictví bylo spáchání tohoto trestného činu pod vlivem alkoholu.¹¹² Mezi lety 1973 až 1982 bylo v Československu pod vlivem alkoholu spácháno přibližně 30 % všech trestných činů a přečinů. V případě deliktu výtržnictví však byl alkohol přítomný v průměrně 75 % případů¹¹³ (v Praze se jednalo o cca 61 % případů, v České socialistické republice 75 % případů a v celé ČSSR 77 % případů¹¹⁴). Podle některých autorů byl alkohol hlavní příčinou páchaní výtržnictví vedle příčin jako protestování proti socialistickému zřízení, snahou na někoho udělat dojem¹¹⁵ a u případů se sexuálním podtextem (i v opilosti) byla jako příčina označována sexuální úchylna.¹¹⁶

Pachatelé výtržnictví také patřili mezi nejčastější recidivisty, spolu s pachateli krádeží, trestného činu opilství, příživnictví a násilných trestných deliktů. U výtržnictví se jednalo v průběhu let 1957–1966 o 60–67 % celkového počtu odsouzených, z toho zhruba 50 % pro stejný trestný čin a „podíl recidivistů na celkovém počtu osob ve výkonu trestu se v letech 1957–1966 se blížil průměrné hodnotě 66 %“.¹¹⁷ V letech 1971–1975 si všechny uvedené procentuální hodnoty recidivy zvláště neměnily – u pachatelů výtržnictví šlo vždy o recidivu ve více než 60 % případech a celková recidiva se také nedostala pod 60 %.¹¹⁸ Toto tvrzení platí i o následujících letech.¹¹⁹

4.4 Souběh trestného činu výtržnictví s dalšími trestnými činy

Trestný čin výtržnictví byl nejčastěji spáchán v jednočinném či vícečinném souběhu s dalšími delikty, málokdy se vyskytoval samostatně. Při zkoumání souběhu výtržnictví s dalšími trestnými činy bylo zjištěno, jak z archivního výzkumu, tak i z dobových prací¹²⁰, že se nejčastěji TČ výtržnictví objevoval v jednočinném souběhu s trestným činem útoku na veřejného činitele dle § 155 a § 156 trestního zákona. Běžně se dle dobových pramenů také vyskytoval souběh s § 225 TZ upravující trestný čin rvačky, trestným činem poškozování majetku v socialistickém vlastnictví dle § 136, v neposlední řadě také s deliktem ublížení na zdraví dle § 221 a 222 trestního zákona.¹²¹ Jak je uvedeno na začátku této kapitoly, doboví autoři výtržníky spojovali také s příživnictvím, které bylo stíháno na základě § 10 zákona o přečinech a (po roce 1961) trestného činu dle § 203 trestního zákona.¹²²

Souběh TČ výtržnictví spolu s útoky na veřejného činitele je logický, jak ukázaly dosavadní publikované případy. Delikvent, většinou pod vlivem alkoholu, (s)páchal výtržnost, byla na něj zavolána hlídka VB (případně byla nedaleko) a podnapilý pachatel na

¹¹² KAVKA, c. d., s. 108. AXMAN, c. d., s. 57. HREHOROVÁ, c. d., s. 64. KOUTNÝ, c. d., s. 13.

¹¹³ NEZKUSIL, J. – PŘENOSIL, G. *Prevence zločinnosti v ČSSR*. Praha: Panorama, 1986, s. 37.

¹¹⁴ KAVKA, c. d., s. 98–99.

¹¹⁵ KOUTNÝ, c. d., s. 12–13.

¹¹⁶ KNOBLOCH, F. – KNOBLOCHOVÁ, J. *Soudní psychiatrie pro právníky a lékaře*. Praha: Orbis, 1965, s. 133.

¹¹⁷ NEZKUSIL, J. *Československá kriminologie (aktuální problémy)*. Praha: Orbis, 1971, s. 45–46.

¹¹⁸ NEZKUSIL, J. *Československá kriminologie*. Praha: Panorama, 1978, s. 244–245.

¹¹⁹ VANTUCH, P. *Kriminologie, zvláštní část*. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Fakulta právnická, 1982, s. 133–140.

¹²⁰ MUSIL, c. d., s. 51–52. KAVČIAKOVÁ, c. d., s. 66.

¹²¹ NEZKUSIL, J. *Trestní právo hmotné, zvláštní část*. Praha: Panorama, 1987, s. 179.

¹²² DOBEŠ, M. Prostitution as a Special Form of the Offence of Social Parasitism in Socialist Czechoslovakia. *Journal on European History of Law*, 2022, roč. 13, čís. 1, s. 80–95.

příslušníky VB také fyzicky (a) nebo slovně zaútočil. Zajímavě v této souvislosti působí případ 20leté Anny F., která TČ výtržnictví a útok na veřejného činitele spáchala v průběhu pěti měsíců hned několikrát a k tomu ještě páchala zmiňovaný TČ příživnictví: Koncem ledna 1963 byla propuštěna z výkonu trestu odnětí svobody a následně 5 měsíců nepracovala, nechala se živit svojí matkou, svým druhem a prostitutí (pojmové znaky TČ příživnictví). Výtržnictví spáchala tak, že vždy v opilosti po cca půllitru vodky nejprve sprostě nadávala hostům ve vinárně, jiný den vylezla nad rámem na střechu domu na Malostranském náměstí odkud „silně křičela“ a pobouřila tím občany okolních domů. Následně dva dny na to vykřikovala opět sprostě na ulici, načež na ni přišla hlídka VB, které také sprostě nadávala, zaútočila střevicem a škrábala příslušníky při zákroku. Za tyto činy byla odsouzena ke dvouletému trestu odnětí svobody.¹²³

V jiném případě opilý 31letý muž napadl nejdříve slovními vulgárními urážky hosty ve vinárně na Národní třídě, poté napadl fyzicky číšníka a na příchozí hlídku VB zaútočil židlí, a protože ve stejný den uprchl z ústavního ochranného toxikomanického léčení v Bohnicích, které mu bylo nařízeno za spáchání TČ výtržnictví a napadení veřejného činitele v roce 1977, tak k opětovnému spáchání TČ úplně stejných trestných činů spáchal také přečin dle § 7c zákona o přečinech – maření výkonu úředního rozhodnutí a potrestán byl souhrnným trestem na 30 měsíců odnětí svobody.¹²⁴

Druhým nejčastějším souběžným trestným činem byl (opět logicky) TČ ublížení na zdraví dle § 221 a 222 TZ. Jednalo se tedy o skupinu výtržníků využívající násilí v takové míře, že jinému způsobili újmu na zdraví, přičemž bylo ponecháno na soudu, „aby v každém jednotlivém případě posoudil, zda šlo o újmu na zdraví takové povahy, aby ji bylo možno považovat za ublížení na zdraví“.¹²⁵ Jedním z faktorů, na základě kterých soudy rozhodovaly, byla nutnost lékařského ošetření a způsobení pracovní neschopnosti.¹²⁶ Spáchání § 221 TZ za současného spáchání výtržnictví dle § 202 bylo konstatováno u 26leté uklízečky Michaely H., která se výtržnosti dopustila na veřejně přístupném místě (na tramvajové zastávce na Václavském náměstí). Zde fyzicky napadla po předchozí rozeprá jinou ženu tím způsobem, že si během konfliktu sundala botu a podpatkem uhodila napadenou ženu do nosu, čímž jí způsobila zlomeninu nosních kůstek. Toto zranění si vyžádalo desetidenní pracovní neschopnost. Soud Michaelu H. za tyto dva trestné činy potrestal ročním trestem odnětí svobody podmíněně odloženým na dobu 3 let a uložením zákazu navštěvovat ve večerních hodinách restaurace, kavárny a noční podniky v obvodu Prahy 1 a zaplatit poškozené náhradu škody ve výši 223 korun.¹²⁷

Třetím častým souběžně páchaným deliktem spolu s výtržnictvím bylo ono příživnictví, jenž na rozdíl od předchozích trestných činů bylo pácháno ve vícečinném

¹²³ AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1T 130/1963, fol. 66–69, Rozsudek z 12. září 1963.

¹²⁴ AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 6T 122/1980, fol. 101–106, Rozsudek z 29. září 1980.

¹²⁵ MATYS, c. d., s. 700.

¹²⁶ VLADÍK, F. Trestné činy proti životu a zdraví. In: MATYS, K. a kol. *Trestní zákon – komentář*. Praha: Orbis, 1975, s. 719–721.

¹²⁷ AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 3T 30/1980, fol. 122–128, Rozsudek z 14. května 1981.

souběhu – pachatel výtržník zároveň nepracoval nebo se (alespoň částečně) živil nekalým způsobem – majetkovými trestnými činy, prostitucí apod.¹²⁸

5. Výtržnictví s politickým podtextem

Výtržnická jednání se v průběhu historie vyskytovala nezávisle na politickém režimu či formě vlády, ať už šlo o absolutistické monarchie, demokratické republiky, totalitní státy, či jiné formy politické organizace. Tato forma společenského deviantního chování projevila tak svou konzistenci napříč různými obdobími a režimy. Nejinak tomu bylo v socialistickém Československu, kde se v průběhu let postupně stále dokola deklarovala potřeba „účinného boje“ s těmi „kdož ignorují elementární základy socialistického soužití výtržnictvím, které vyvěrá z přežitků minulosti, a které je dědictvím hrubých společenských mravů a návyků kapitalismu“¹²⁹ a právě „účinným překonáním všech těchto přežitků minulosti, z nichž výtržnické činy pramení“ mělo být sociálně politickou úlohou socialistické společnosti.¹³⁰

Boj proti deklasovaným elementům a asociálním prvkům, který tvořil součást potlačení příživnictví a výtržnictví, byl opakovaně prohlašován za úspěšný.¹³¹ Tato prohlášení, která často zdůrazňovala boj proti různým formám neklidu a provokacím využívaným třídním nepřítelem, se však často opakovala,¹³² aniž by se podle dostupných statistik¹³³ skutečně snižoval počet případů příživnictví nebo výtržnictví. Toto ukazuje na charakteristické používání prázdných frází a neustálé vyhlašování bojů proti domnělým vnitřním a vnějším nepřátelům, což je typické pro totalitní režimy.

Za nevymizení výskytu výtržnických jednání v Československu (jakož i za další kriminální činnost např. příživnictví formou prostituce)¹³⁴ mohlo dle tehdejšího nahlížení „působení kapitalistického světa s jeho způsobem života a morálkou, jež k nám proniká prostřednictvím cizí literatury, tisku, umění, rozhlasu a televize, ale i přímým působením osob, které navštěvují ČSSR včetně turistů“¹³⁵ a vlivem tohoto působení na mladou generaci,¹³⁶ u které se u páchání výtržnictví také měla projevovat nesprávná výchova a morálka.¹³⁷

¹²⁸ K příživnictví více viz: VLČEK, M. *Příživnictví v československém trestním právu*. Praha: Academia, 1985. DOBEŠ, M. *Příživnictví – právněhistorický vývoj tohoto institutu na našem území*. Diplomová práce obhájená na PrF MU. Brno. 2020.

¹²⁹ NEZKUSIL – CÍSAŘOVÁ, c. d., s. 94.

¹³⁰ HREHOROVÁ, c. d., s. 16–17.

¹³¹ BARTUŠKA, J. Upevněním socialistické zákonitosti k zvýšené ochraně našeho zřízení a vymožeností lidu. *Socialistická zákonost*, 1958, roč. 6, č. 1, s. 6.

¹³² *Archiv bezpečnostních složek (ABS)*. Fond: Hlavní správa VB, inv. č. 6, sign. H 1-1. Zpráva o postihu absentérů fluktuantů a příživníků a preventivně výchovných opatření vypracovaná Min. Spravedlnosti, Min. Vnitra, Generální prokuraturou a Nejvyšším soudem. Praha: 5. května 1963, Zásady pro zintenzivnění boje Veřejné bezpečnosti proti výtržnickým a chuligánským projevům, fol. 16–25.

¹³³ Např.: *ABS*. Fond: Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, i.j. 1036, sign. H 1-4, Justiční statistická ročenka za rok 1967 zpracovaná Ministerstvem spravedlnosti ČSSR – část trestní. Nebo *ABS*, Fond: Hlavní správa Veřejné bezpečnosti, i.j. 1, sign. H 2-4/II, Statistická ročenka kriminality, zpracovaná Generální prokuraturou ČSSR za roky 1968–1970.

¹³⁴ BALAŠ, O. Prostituce a boj proti ní. *Socialistická zákonost*, 1968, roč. 16, č. 1, s. 16–22.

¹³⁵ KAFKA, J. *Výtržnictví*. Rigorózní práce obhájená na PF UK v roce 1976, s. 107.

¹³⁶ *Tamtéž*.

¹³⁷ NEZKUSIL, J. a kol. *Trestní právo hmotné, zvláštní část*. Praha: Panorama. 1987, s. 177–178.

5.1 Spáchání výtržnictví (spolu s) kritikou tehdejšího režimu

V předcházející kapitole byly nastíněny 3 nejčastější způsoby spáchání výtržnictví (fyzickými útoky, verbálními útoky a s motivací se sexuálně uspokojit). Pachatele trestného činu výtržnictví do těchto tří skupin dělily také dobové prameny. Čtvrtá kategorie pachatelů pro potřeby tohoto příspěvku, díky níž získal i svůj název, zahrnuje ty delikventy, kteří spáchali výtržnictví a zároveň (nebo v rámci výtržnictví) pronášeli hrubé, vulgární či útočné výroky proti tehdejšímu socialistickému zřízení, jeho podporovatelům nebo příslušníkům bezpečnostních sborů. Také zde jsou zmíněni pachatelé, jenž spáchali vandalismus s určitým ideologickým podkresem.

Za minulého režimu bylo typickým vandalismem strhávání a ničení symbolů sovětského svazu a komunistického hnutí. Takový případ se týkal například tří pachatelů, dvou mužů a jedné ženy (Jindřiška S.) ve věku mezi 22 a 24 lety, kteří v 26. listopadu 1971 strhávali rudé vlajky zdobící domy na Nerudově ulici v Praze u příležitosti prvních voleb do zastupitelských orgánů od invaze vojsk Varšavské smlouvy. Jednu z vlajek dokonce zapálili. Toto jednání bezprostředně sledoval příslušník VB, který přítomné zadržel a chtěl odvést na Obvodní oddělení VB, načež jej Jindřiška S. udeřila tak prudce rukou do obličeje až mu na zem spadla služební čepice, následně: „Byl orgán nucen proti ní použít obušku. Po předvedení byl orgán VB nucen vyhledat lékařské ošetření, podle kterého utržil lehký otřes mozku a oděrky v obličeji, čímž mu byla způsobena 18denní pracovní neschopnost.“ Jindřiška S. byla odsouzena pro užití násilí pro výkon pravomoci veřejného činitele, a pro strhnutí a zapálení rudé vlajky.¹³⁸ Soud popsals tato jednání jako hrubou neslušnost a výtržnost spáchanou veřejně a na místě veřejnosti přístupném ze zjevné neúcty vůči společnosti dle § 202 odst. 1 TZ. Jindřišce S. byl vyměřen podmíněčný trest odnětí svobody v délce 15 měsíců na zkušební dobu 2 let. Muži z případu byli za stejné jednání (strhávání vlajek) dle trestného činu výtržnictví odsouzeni k podmíněným trestům v délce 6 a 8 měsíců podmíněných shodně na 2 roky.¹³⁹

Také je velice důležité upozornit na zneužití deliktu výtržnictví proti účastníkům různých (ať už povolených, nebo nepovolených) masových shromáždění.¹⁴⁰ Ústava z roku 1960 sice v čl. 28 zaručovala svobodu shromažďování (a manifestací či průvodů), ale stejně jako mnohá další základní práva i toto byly pouze tzv. fiktivní – na státu nevyvnutelné. Navíc podle tehdejší judikatury Nejvyššího soudu (z roku 1966) a doktríny mohlo být výtržnictvím i samotné zúčastnění se demonstrace při které byla rušena doprava nebo byly použity hlučné nástroje.¹⁴¹

Všechny tyto znaky byly spatřeny také u zhruba desítky studentů, jenž byli zadrženi při majálesovém průvodu v roce 1966 (právě na tento průvod reagovalo presidium Nejvyššího soudu z předchozího odstavce a ustanovilo, že i pouhá účast na demonstraci může být považována za spáchání TČ výtržnictví), který Městská správa VB Praha přejmenovala

¹³⁸ Obžalování dle soudu tímto jednáním projevíli „nevážnost vůči symbolu mezinárodního dělnického hnutí“, čímž byla splněna podmínka zjevné neúcty vůči společnosti.

¹³⁹ AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 8T 8/1972, fol. 128–137, Rozsudek z 9. března 1972.

¹⁴⁰ GRÍVNA, c. d., s. 578.

¹⁴¹ PAVLÍČEK, V. – NOVOTNÝ, O. Ke vztahu ústavní svobody pouličních průvodů a manifestací a trestného činu výtržnictví. *Právník*, 1967, roč. 106, č. 9, s. 874–878.

dokonce na „výtržnický průvod 1. a 2. května 1966 v Praze 1“.¹⁴² Na tomto průvodu zazněly pokřiky jako „My chceme svobodu, ať žije Majáles“ a vybízení dalších lidí, aby se k průvodu přidali heslem: „Ten, kdo stojí na chodníku, nemiluje republiku!“¹⁴³ nebo „Chceme svobodu a demokracii“. Někteří byli obviněni z výtržnictví dle § 202 také pro vykřikování hesla „Mrtvý komunista, dobrý komunista“,¹⁴⁴ jiní za to, že vůči zasahujícím příslušníkům VB studenti křičeli „Gestapo! Gestapo!“.¹⁴⁵ Jeden účastník byl obviněn z výtržnictví za stržení sovětské vlajky z tramvaje za současného zvolání: „Pryč se socialistickou tramvají! Pryč s KSČ!“ Celkem bylo pro výtržnictví na této akci obžalováno 17 studentů ve věku 17 až 21 let,¹⁴⁶ přičemž zadržených v tyto dny bylo několik desítek dalších účastníků průvodů.¹⁴⁷

Není bez zajímavosti, že se i v rozsudcích uložených v Archivu hlavního města Prahy vyskytovali výtržníci, kteří tehdejší policii přirovnávali k SS a Gestapu, případně pronášeli výroky, že socialistické zřízení je horší než protektorátní. Tyto případy byly v rámci archivního výzkumu nalézány nejčastěji v padesátých a šedesátých letech, později již nikoliv, což pravděpodobně souvisí s osobní zkušeností pachatelů s obdobím nacistické okupace.

Z dnešního pohledu relativně mírný trest (6měsíční nepodmíněné odnětí svobody) (nejen) pro takové výroky obdržel 33letý 7× trestaný dělník Ferdinand K., který byl „násilnické povahy a většina občanů ve společném domě se ho bála“, postupně spáchal výtržnictví tím, že vulgárně nadával činovníkovi Okresního národního výboru (ONV), že jej údajně „udal, že nešel k volbám, a že jeho vinou nedostal přidělen vyhovující byt“. Dále vyvolal výtržnost ve svém bytě tím, že křičel a mlátil manželku, „čimž všichni spolubydlíci v domě byli pobouřeni, neboť byli rušeni ve svém večerním a nočním klidu“. Další den se v nočních hodinách silně podnapilý Ferdinand K. dostavil na služebnu VB a žádal o vysvětlení, kde se jeho žena nachází. Když jej službukonající orgán vyzval, ať přijde, až bude střízlivý, tak se „počal rozčilovat a hrozně křičet, že s ním jednají jako esesáci, že si to nezaslouží, to že ani Němci tak nejednali, což neustále opakoval, že se zastávají jeho manželky, která je *kurva* a nestará se o děti. ... Dále prohlašoval, že až přijde domů, že udělá všemu konec, že děti otráví a podobně.“¹⁴⁸ Soud označil jako výtržnictví onu hádku a insultaci manželky do obličeje, jeho chování na služebně VB a vůči činovníkovi ONV jako trestný čin útoku na veřejného činitele dle § 156 odst. 2 TZ.¹⁴⁹

Obdobně nadával příslušníkům VB 20letý opilý Jindřich K., kterého legitimovali na Václavském náměstí, protože vykřikoval, že má hlad, že nemá práci, protože ho v JZD přeložili z pozice traktoristy na pozici zootechnika, která se mu nelíbí. Při legitimaci křičel, že mu „tátu zabilí fašisti a dnes je to ještě horší“ a sprostě příslušníkům VB nadával

¹⁴² ABS. Fond: Sekretariát I. náměstka MV plk. Jana Zelenky, inv. č. 355, sign. A 9. Zpráva o stavu vyšetřování účastníků výtržnického průvodu 1. a 2. května 1966 v Praze. Praha: 9. května 1966. Zpráva o stavu vyšetřování výtržnického průvodu, fol. 2 a násled.

¹⁴³ Ibid., fol. 31.

¹⁴⁴ Ibid., fol. 53.

¹⁴⁵ Ibid., fol. 55.

¹⁴⁶ Ibid., fol. 182–190.

¹⁴⁷ Ibid., fol. 94–95.

¹⁴⁸ AHMP, oddělení fondu: Obvodní soud pro Prahu 1 (OS Praha 1), zn. NAD 106, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1T 28/1963, fol. 11. Služební záznam Městské správy VB z 28. září 1972.

¹⁴⁹ Ibid., fol. 46–48. Rozsudek z 13. března 1963.

a vyhrožoval, že je zabije. Zde soud označil jako výtržnictví i ono křičení o fašistech¹⁵⁰ ostatní nadávky VB opět jako trestný čin dle § 156 odst. 2 trestního zákona. Odsouzen byl k nápravnému opatření, kdy po dobu 1 roku propadalo 10 % odměny za jeho práci státu. Zároveň mu bylo uloženo protialkoholní léčení.¹⁵¹

Jednou z dalších významných událostí, kdy bylo pozorováno páchání TČ dle § 202 ve větším měřítku s určitým protikomunistickým/protisovětským aspektem, představovaly události z 28. a 29. března 1969. V těchto dnech československá hokejová reprezentace podruhé na právě probíhajícím mistrovství světa v ledním hokeji porazila mužstvo Sovětského svazu (4:3) a lidé tento úspěch vyšli spontánně oslavit do ulic československých měst (Prahy, Brna, Ostravy, Hradce Králové či Ústí nad Labem). Během těchto shromáždění docházelo k útokům na některé symboly okupace: Zapalování a převrácení sovětských vojenských vozidel,¹⁵² vykřikování protisovětských hesel, házení kamenů na sovětský konzulát nebo provokování sovětských vojáků. Vyjmenované skutky byly následně stíhány jako TČ výtržnictví (v souběhu např. s TČ hanobení státu socialistické soustavy).¹⁵³

Další případy spojuje to, že jednání pachatelů označená jako výtržnická směřovala proti komunistům – v tehdejší žargonu proti „stoupcům socialistického společenského a státního zřízení“, které explicitně chránil (také) trestný čin dle § 196 odst. 2 a 198b TZ jako druh násilí proti skupině obyvatel, respektive coby hanobení národa rasy a přesvědčení.¹⁵⁴

Výhrůžku násilí proti skupině obyvatel dle § 196 odst. 2 v jednočinném souběhu s trestným činem výtržnictví spáchal 27letý Zbyšek T., 4× trestaný recidivista (naposledy pro § 213 – neplacení výživného na svého nezletilého syna). Ten dle osobnostní charakteristiky holdoval alkoholu a v podnapilosti se „naprosto neuvědoměle projevoval k politické situaci, kdy mnohdy projevoval až nepřátelské názory k socialistickému zřízení“.¹⁵⁵ V tomto případě spolu s dalšími třemi pachateli nejprve bránil francouzským státním příslušníkům v jízdě autem, následně sám rozbil „skleněnou informační vitrínku a když proti němu bylo zakročováno příslušníky VB, nechtěl předložit občanský průkaz, příslušníkům nadával, čímž upoutal pozornost kolemjdoucích“, což bylo podřazeno pod skutkovou podstatu TČ

¹⁵⁰ Soud zde také zvažoval, zda výroky o fašistech nekvalifikovat pod skutkovou podstatu dle § 100 odst. 1 písm. a), což byl trestný čin pobuřování proti socialistickému společenskému a státnímu zřízení republiky, ale nakonec ji odmítl, protože nebylo prokázáno nepřátelství obžalovaného vůči tehdejšímu socialistickému zřízení, i když obsah výroků, které pronášel, by jinak nepřátelský poměr nasvědčoval, tak hodnocení obžalovaného coby dělníka rolnického původu nepřátelství neznačilo. *AHMP*, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1T 11/1963, fol. 29, Rozsudek z 29. března 1963.

¹⁵¹ *Ibid.*, fol. 28–31.

¹⁵² *ABS*, Fond: Centrálních útvarů ministerstva vnitra (MV, FMV) a ministerstva vnitra České socialistické republiky (MV ČSR), inv. č. 2285, sign. A 2/3, Usnesení vlády ČSSR o opatřeních vlády v souvislosti s událostmi, k nimž došlo 28. a 29. 3. 1969. Přehled o postihu osob v souvislosti s výtržnostmi, fol. 51.

¹⁵³ *Ibid.*, fol. 51–171.

¹⁵⁴ Na tomto místě se hodí uvést zajímavý případ pachatele výtržnictví, který spáchal hanobení českého národa. Jednalo se o 41letého občana Bulharské lidové republiky, který v Praze v opilosti obtěžoval zaměstnankyni Automatu Jizera, načež na něj byla povolána hlídka VB, které nadával, že jsou gestapáci a při převážení na záchytnou protialkoholní stanici „ve vzpurném chování neustal a pronášel urážlivé výroky proti Čechům, že jsou dobytek a podobně“. Soud mu pro § 202 odst. 1, § 196a a § 156 odst. 2 vyměřil trest odnětí svobody na 8 měsíců s podmíněným odkladem na 2 roky a zároveň mu uložil, aby v podmíněné době nepožíval alkoholické nápoje v nadměrném množství. *AHMP*, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1T 77/1963, fol. 26–28, Rozsudek ze 7. května 1963.

¹⁵⁵ *AHMP*, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1T 186/1963, fol. 24, Charakteristika obviněného z 18. září 1963.

výtržnictví a TČ dle § 156 odst. 2 urážka veřejného činitele, načež ještě „vykřikoval, že až přijde určitá doba, že bude věšet komunisty a řezat jim hlavy“, čímž spáchal TČ dle § 196 odst. 2 TZ – vyhrožoval usmrcením skupině obyvatel proto, že byli stoupenci socialistického státního zřízení. Od soudu odešel s 6měsíčním trestem odnětí svobody a povinností nahradit škodu Obecnímu domu za rozbitou skleněnou vitrínku ve výši 70 Kčs.¹⁵⁶

Podobným způsobem „tropila výtržnost“ také 21letá Monika N. Tato žena v opilosti v Jungmannově ulici na Praze 1 vykřikovala hrubé nadávky a obtěžovala kolemjdoucí občany. Následně nadávala příslušníkům VB, že jsou „gestapáci, kokoti, kurvy bolševický, paskundi, a že budou všichni jednou viset“. Její jednání nabíralo čím dál větší intenzity a budilo značnou pozornost, v jednu chvíli se i vrhla na jednoho z orgánů VB, poškrábala ho v obličejí – tvrdila, že mu chce vyškrábat oči.¹⁵⁷ Při převozu měla v úmyslu rozbit okna vozu VB a na „záchytné stanici musela být přikurtována na lůžko, neb ohrožovala personál“. Monika N.¹⁵⁸ byla uznána vinnou z trestných činů výtržnictví dle § 202 odst. 1, napadení veřejného činitele dle § 156 odst. 2, hanobení národa, rasy a přesvědčení a příživnictví dle § 203 TZ (protože se soustavně vyhýbala práci a prostředky k obživě si opatrovala nekalým způsobem – prostitucí) a odsouzena byla na 2 roky nepodmíněně.¹⁵⁹

A konečně, případ, který poskytl název celému tomuto článku. Jednalo se o případ 26letého Josefa U., jenž byl o půl třetí ráno spatřen autohlídkou VB v blízkosti vinárny na Václavském náměstí v Praze, jak „obtěžoval kolemjdoucí chodce různými nadávkami a vrážel do nich“. Po tom, co byl vyzván k předložení občanského průkazu „tento této výzvy neuposlechl a počal autohlídku urážet slovy: Co jste zač vy *kurvy* bolševický, já bolševikem nikdy nebudu a až sem přijde Adenauer tak vy budete viset jako první!“¹⁶⁰ K tomu měl dodat, že mají jít do *prdele*, že byl 7 let zavřený a že s ním příslušníci VB nemají co dělat. Autohlídka povolala pohotovostní vůz místní správy VB k převozu na záchytnou stanici pro opilé Praha 2. Ač pak u soudu Josef U. tvrdil, že si pro vysoký stupeň opilosti nic z inkriminované noci nepamatuje, soud jej uznal vinným ze spáchání trestného činu výtržnictví, protože ztropil svými urážlivými výroky výtržnost, která vzbudila u přítomných spoluobčanů pohoršení a toto jednání u nich vzbudilo veřejné pohoršení. K trestnému činu hanobení národa, rasy a přesvědčení soud dodal, že „není pochyb o tom,

¹⁵⁶ Ibid., fol. 84–85, Rozsudek z 7. listopadu 1963.

¹⁵⁷ AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1T 69/1963, fol. 54, Služební záznam o kontrole z 12. března 1963.

¹⁵⁸ Neobvyklé na této pachatelce rovněž bylo, že se jednalo o osobu pocházející ze světského prostředí zábavních podniků, která byla vychována v dětském domově, protože ji rodiče neposílali do školy. I v tak mladém věku za sebou měla již tři nepodmíněně tresty odnětí svobody za příživnictví a krádeže. Z její charakteristiky vyplývá, že šlo o „špatnou pracovnici neslušného a drzého chování“, která trpí kapavkou. Z hodnocení z vězení dále vyplynulo, že šlo o velmi problematickou vězenkyni, jenž se celou dobu trestu chovala „hrubě a neukázněně, urážela strážně hrubým způsobem např. *ty čuráku, nahlaš mě k raportu, dej mi svůj pytlík polepit*“, protože pracovala na cele lepením papírových výrobků, které „úmyslně házela do klosetu a splachovala je“. S vězenkyní, se kterou sdílela celu, byla opakovaně viděna strážným, jak „v době nočního klidu soustavně a provokativně přikrývaly společnou přikrývkou a při tom hlasitě hovořily způsobem: *Slez už ze mě, já už jsem vytekla, anebo podej mi to košťátko taky*.“ AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1T 69/1963, fol. 63, Hodnocení z nápravného zařízení, z 19. dubna 1963 a fol. 36, Charakteristika obviněné vypracovaná MV Obvodní oddělení VB Praha 1 dne 9. dubna 1963.

¹⁵⁹ Ibid., fol. 29–31, Rozsudek z 26. dubna 1963.

¹⁶⁰ AHMP, fond: OS Praha 1, Vyšetřovací a trestní spis, sign. 1T 49/1963, fol. 3, Služební záznam Městské správy VB Praha, Spec. Pohot. jednotka, z 23. ledna 1963.

že výroky urážlivého obsahu o příslušnících KSČ veřejně hanobil stoupence socialistického společenského a státního zřízení podle § 198 písm. b) TZ¹⁶¹. Za popsané jednání byl odsouzen k ročnímu nepodmíněnému trestu odnětí svobody, což soud odůvodnil tvrzením: „Tento trest je dostačující k převýchově obžalovaného. ... Ten si musí uvědomit, že je občanem socialistického státu a že je jeho povinností plně respektovat zásady socialistického soužití.“¹⁶¹

5.2 Trestný čin výtržnictví coby nástroj režimu proti disentu

Trestný čin výtržnictví, tak jak je i nastíněno v tomto příspěvku, mohl být pro svoji vágní, značně neurčitou formulaci relativně snadno zneužitelný proti skutečným i potenciálním nepřátelům tehdejšího totalitního zřízení. Tato zneužitelnost pramenila z tehdejší zásady materiálního pojetí trestného činu.

Vágními formulacemi trestných činů proti republice nebo právě trestného činu výtržnictví „si chtěl stát nepochybně uvolnit svou vázanost vlastními zákony, usnadnit si zákonodárnou činnost a zmenšit význam formální stránky trestného činu a jeho formálních znaků“.¹⁶²

Václav Havel o trestném činu výtržnictví dokonce v roce 1978 napsal několikastránkovou úvahu s názvem „§ 202“. V této úvaze skutkovou podstatu sledovaného trestného činu kritizoval právě jako „gumovou“, konkrétně: „výtržnictvím může být v podstatě cokoliv, prohlásí-li o tom někdo, že ho to pohoršilo (pravý ráj pro udavače), způsob užívání tohoto TČ závisí víc, než je zdrávo na politickém a duchovním klimatu... snadno může být a také bývá využito k politické represí. ... Záleží na úplné libovůli moci, kdy podle něho vynese obvinění a kdy ne.“¹⁶³ Následně v tomto fejetonu Havel poukazoval na asi dodnes nejznámější politicky motivované procesy, kdy byl k politické represí použit trestný čin výtržnictví – jeden z procesů s Ivanem Jirousem a hlavně proces s nonkonformní kapelou Plastic People of the Universe (PPOU).

Tento případ je velmi známý, takže budiž o něm pojednáno jen okrajově: Doboví autoři popisovali tehdejší undergroundovou hudbu jako projev ideologické diverze, kde „ve skutečnosti šlo o lidi, kteří neměli s hudbou naprosto nic společného, řada z nich neznala noty a skupina nebyla schopna reprodukovat žádné hudební skladby ... jejich vystoupení spočívalo v tom, že vyluzovali tóny s monotónním podbarvením ... mladí se u toho dostávali do transu pomocí alkoholu a prášků (drog) a bylo jim naprosto jedno, jak se na místě veřejnosti přístupném chovají, váleli se po zemi a v nemálo případech se oddávali orgiím.“¹⁶⁴

Záminkou samotného procesu s PPOU byla soukromá oslava svatby Ivana Jirouse, které se v hostinci v Bojanovicích u Prahy zúčastnilo na 400 osob. Ačkoliv k žádným výtržnostem nedošlo, 19 lidí bylo v souvislosti s účastí na této oslavě o měsíc později obviněno z TČ výtržnictví. Všichni z nejbližšího okruhu PPOU. V hlavním procesu byli pro výtržnictví odsouzeni Ivan Jirous, Pavel Zajíček, Vratislav Brabenec a Svatopluk Karásek,

¹⁶¹ Ibid., fol. 22–23, Rozsudek z 5. dubna 1963.

¹⁶² KUČHTA, J. Trestní zákon (1961). In: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin, XVIII. svazek Ta–Ty*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s. 728.

¹⁶³ HAVEL, V. *Eseje a jiné texty z let 1970–1989: Dálkový výslech*. Praha: Torst, 1999, s. 182–190.

¹⁶⁴ BRZÁK, J. Trestný čin výtržnictví jako projev ideologické diverze. *Kriminalistický sborník*, 1983 roč. 27, č. 10, s. 583–589.

pro užívání „hrubě neslušných a vulgárních výrazů“ v textech skladeb,¹⁶⁵ což bylo kvalifikováno jako „hrubá neslušnost“. Jírouš byl potrestán 18měsíčním trestem odnětí svobody, Zajíček 12měsíčním, Karásek a Brabec shodně 8měsíčním trestem odnětí svobody – všichni jmenovaní nepodmíněně.¹⁶⁶

K tomuto procesu se měsíc po procesu vyjádřili také formou otevřeného dopisu někteří významní právníci, např. Zdeněk Jičínský, Vladimír Klokočka, František Šamalík nebo Josef Rychetský (otec Pavla Rychetského). Tito v dopise upozorňovali na porušení nezadatelných lidských práv odsouzených a příkrý rozpor procesu s ústavou i platnými zákony, konkrétně: „Zcela bezprecedentní je skutečnost, že bylo prokurátorovi umožněno předložit důkaz až v závěrečné řeči – tedy po skončení dokazování – dopis odboru umění a kultury českého Ministerstva kultury, který texty kapel označuje za projev dekadence, nihilismu, klerikalismu a anarchismu a o tento dopis se rozsudek ve svém zdůvodnění opírá. Zapomíná však, že předmětem trestního řízení byl trestný čin výtržnictví, a ne v naší zemi tak neblaze proslulé cejchování – ať už v minulosti z titoismu, trockismu, sionismu, anebo nyní z nihilismu, klerikalismu apod.“¹⁶⁷ Dále pak upozorňovali na nemožnost obžalovaných využít právo na obhajobu a porušování „tak elementárních zásad právního řádu, ve kterých nebylo možné spatřovat pouze omyl anebo nedbalost ze strany soudu“.¹⁶⁸

Obvinění lidí spojených s disentem z TČ výtržnictví bylo režimem využito také během tzv. Palachova týdne v lednu 1989. Nejprve byli vzati do vazby 16. ledna Dana Němcová, Saša Vondra, Jana Sternová, David Němec, Petr Placák a Stanislav Penc a obvinění pro výtržnictví, protože chtěli položit v den výročí upálení Jana Palacha květiny k soše sv. Václava na Václavském náměstí, čímž měli vyvolat sročení lidí. Po týdnu však byli z vazby soudem na základě podané stížnosti propuštěni. Spolu s nimi byli zadrženi také O. Veverka a J. Petrová, kteří však propuštěni nebyli. Zároveň byl ve stejný den pro údajné výtržnictví zadržen také Václav Havel, který zde byl pouze přítomen, načež odešel a zadržen byl později a jeho pouhá „účast“ na Václavském náměstí, původně považovaná za TČ dle § 202, byla později několikrát překvalifikována. Nakonec na TČ podněcování a ztěžování výkonu pravomoci veřejného činitele.¹⁶⁹

22. února byli J. Petrová, O. Veverka, D. Němec a J. Sternová uznáni vinnými z výtržnictví za jmenovaný skutek (O. Veverka a J. Petrová navíc pro TČ urážky veřejného činitele, protože hrubými nadávkami toho 16. ledna počastovali na Václavském náměstí příslušníky VB). J. Petrová byla odsouzena k 9měsíčnímu trestu odnětí svobody, O. Veverka k ročnímu, D. Němec a J. Sternová k podmíněčným trestům odnětí

¹⁶⁵ „... mělo se jednat o několik běžných českých hovorových vulgárních slov, jako např. *hovno, prdel, vysrat se* apod.“ MLYNÁŘ, Z. Otevřený protestní dopis předsedkyni senátu proti připravovanému procesu se členy hudebních skupin Plastic People a DG 307. In: PŘEČAN, V. *Kniha charty*. Köln: INDEX, 1977, s. 51.

¹⁶⁶ BERKOVEC, J. Proces s Plastic People of the Universe. In: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, IX. svazek Procesy (od roku 1950) – Pů.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 330–332.

¹⁶⁷ JIČÍNSKÝ, Z. – KADERKA, O. – KLOKOČKA, V. – KRATOCHVÍL, Z. – LAKATOŠ, M. – MLYNÁŘ, Z. – RICHTER, M. – RYCHETSKÁ, E. – RYCHETSKÝ, J. – ŠAMALÍK, F. Otevřený dopis deseti právních odborníků ústavním orgánům ČSSR ve věci mladých hudebníků odsouzených v Plzni a v Praze pro údajné výtržnictví k odnětí svobody z 6. listopadu 1976. In: PŘEČAN, V. *Kniha charty*. Köln: INDEX, 1977, s. 79–86.

¹⁶⁸ *Ibid.*, s. 84.

¹⁶⁹ ŽANTOVSKÝ, M. *Havel*. Praha: Argo, 2014, s. 146.

svobody a pokutě. S Vondra, P. Placák a S. Penc byli odsouzeni na základě § 9a zákona o přečinech pro přečin proti veřejnému pořádku a odsouzeni k podmíněčným trestům a pokutám.¹⁷⁰

Dále byl z výtržnictví obviněn i Martin Palouš, signatář Charty 77 a pozdější velvyslanec ČR v USA a v rámci OSN, za to, že 18. ledna 1989 přečetl v odpoledních hodinách na Václavském náměstí Chartu 77, „což údajně vedlo ke srocení lidí, které si vyžádalo zvýšení pořádkové služby“.¹⁷¹ Celkově bylo během Palachova týdne zadrženo pro TČ výtržnictví 79 osob.¹⁷²

V rámci porevolučních změn trestního práva byl zrušen zákon o přečinech (a přijat zákon o přestupcích) a velkou novelou č. 175/1990 Sb. byl obecně zrušen trest nápravných opatření. Znění skutkové podstaty trestného činu výtržnictví bylo změněno až zákonem č. 557/1991 Sb. V reakci na přetření sovětského tanku v Praze na Smíchově na růžovo byla skutková podstata výtržnictví rozšířena o demonstrativní výčet jednání, která byla považována za výtržnická (hanobení historické nebo kulturní památky, hrobu nebo pietního místa nebo hrubé rušení na shromáždění nebo obřadu občanů.)¹⁷³

6. Závěrem

Trestněprávní úprava výtržnických jednání prošla od padesátých let několika výraznými změnami, kdy nejprve po tzv. právníké dvouletce bylo výtržnictví součástí trestných činů opilosti a tzv. hrubé neslušnosti. V roce 1956 pak byl trestný čin hrubé neslušnosti nahrazen nově zkonstruovaným samostatným trestným činem výtržnictví. Toto znění pak bylo z větší části převzato do trestního zákona účinného od roku 1962 a poslední důležitou změnou pak představovalo zrušení podmínky spáchání výtržnictví ze zjevné neúcty vůči společnosti, jež měla představovat motiv pachatele.

V období socialismu nevykazovali „běžní“ pachatelé podstatné odlišnosti v charakteristikách či chování ve srovnání s dnešními pachateli výtržnictví, tudíž je z článku patrné, že by Tito byli trestně stíháni i podle nynější úpravy trestního zákoníku. Typicky šlo o recidivisty páchající výtržnosti pod vlivem alkoholu, ať už za pomoci násilí či vulgárních urážek, nebo exhibicionisty postižených sexuální deviací. Rozdíl je možné spatřovat v tom, že tehdejší režim trestal také ty, kdož mluvili hanlivě o stoupencích komunistického hnutí nebo jinak podrobovali tehdejší systém vulgární kritice.

Skutková podstata trestného činu výtržnictví byla však navzdory změnám dosti vágně formulovaná a při současném užívání zásady materiálního pojetí trestných činů i snadno zohýbaná a zneužitelná vůči nonkonformním projevům vůči tehdejšímu zřízení, kdy bylo obtížné odlišit případy legitimní ochrany občanského soužití a politické zvůle.

Trestný čin výtržnictví (stejně jako např. zmiňovaný trestný čin útoku na veřejného činitele) lze nalézt i v dnešním trestním zákoníku, z čehož vyplývá, že problém není v samotné existenci těchto trestných činů, ale v jejich možném zneužití jako nástrojem kontroly nad společností, vynucování si striktního dodržování zásad tzv. socialistické morálky a možné

¹⁷⁰ VLADISLAV, J. – PŘEČAN, V. *Horký leden 1989 v Československu*. Praha: Nezávislý novinář, 1990, s. 34–39.

¹⁷¹ *Tamtéž*, s. 39.

¹⁷² *Tamtéž*, s. 114.

¹⁷³ ŠÁMAL, P. – RIZMAN, S. *Trestní zákon: Komentář*. Praha: C. H. Beck, 1994, s. 725.

šikaně (postihu) nonkonformních občanů,¹⁷⁴ což ostatně věděl i zmiňovaný Václav Havel v roce 1978, když k tomu uvedl: „Každá společnost se musí proti pobudům dělající výtržnosti bránit, ale všudypřítomná, kdykoliv proti komukoliv použitelná a totálně kluzká dvěštedvojka – navíc v jejich rukách. ... S politickými procesy je moc práce a moc hluku. Nikdo jim taky moc nevěří, Dvěštedvojka je po všech stránkách schůdnější: kdo by se koneckonců zastával nějakých pobudů?“¹⁷⁵

¹⁷⁴ PAŽOUT, J. Trestněprávní perzekuce opozičních a nonkonformních aktivit v Československu v období tzv. normalizace (1969–1989). In: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. (eds). *Encyklopedie českých právních dějin, XVIII. svazek Ta–Tj*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2019, s. 565.

¹⁷⁵ HAVEL, c. d., s. 189.